

UNIVERZITA PARDUBICE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2018

Žaneta Dvořáková

Univerzita Pardubice

Filozofická fakulta

Integrace Romů v malém střeđočeském městě a jeho okolí

Žaneta Dvořáková

Bakalářská práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Žaneta Dvořáková**
Osobní číslo: **H14205**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Integrace Romů v malém středočeském městě a jeho okolí**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka se ve své bakalářské práci zaměří na integraci Romů v malém středočeském městě a v jeho okolí. Práci uskuteční pomocí terénního výzkumu metodou zúčastněného pozorování a rozhovorů s respondenty.

Ve svém výzkumu se zaměří a zmapuje celkovou situaci Romů v tomto kraji a v různých oblastech života (školství, zaměstnanost, snaha o integraci ze strany města, volný čas, romské zvyky, používání romského jazyka a podobně).

Pokusí se také zjistit rozdíl mezi rodinami žijícími v sociálně vyloučených lokalitách a rodinami žijícími blíže k centru, či v samostatných domech.

Cílem práce bude především zodpovědět výzkumnou otázku, která je pracovně formulována takto: Jak město přistupuje k integraci Romů a jak jsou snahy města reflektovány samotnými Romy?

Pro svou práci studentka využije koncept Habitus a kapitál od Pierre Bourdieu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- Bittnerová, D. 2013. Etnické komunity, Romové. Praha: Nakladatelství fakulta humanitních studií
Havrdová, Z., J. Kosová, J. Svobodová, A. Vomlelová, 2013. Mít život ve svých rukou, Praha: Český západ, FHS UK
Hendl, J. 1999. Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha: Portál
Hubschmanová, M. 2002. Šaj pes dovakeras. Olomouc: UPOL
Kašparová, I. 2014. Politika romství, romská politika, Praha: Slon
Romové v České republice. 1999. Praha: Socioklub
Sutherlandová, A., 2014. Romové neviditelní Američané, Praha: Romano Džaniben

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Lada Viková**
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2017**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. března 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSC.
děkan

L.S.

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem „Integrace Romů v malém středočeském městě a jeho okolí“ vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne

Žaneta Dvořáková

Poděkování

Velice děkuji vedoucí práce paní Mgr. Ladě Víkové za čas, ochotu a cenné rady, které mi poskytovala po dobu psaní bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat mé hlavní informantce Daně P. a všem zúčastněným za veškeré poskytnuté údaje, spolupráci a čas, který věnovali na uskutečnění mého výzkumu.

NÁZEV

Integrace Romů v malém středočeském městě a jeho okolí

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá tématem začleňování romského etnika do české společnosti, se zaměřením na město Kutná Hora. Na problematiku v začleňování je nahlíženo z hlediska historie v porovnání se současností, a zejména s výpověďmi samotných Romů žijících na Kutnohorsku. Celá práce je založena na reálných faktech a názorech zjištěných pomocí terénního výzkumu a rozhovorů s informanty. Cílem práce je zjistit současnou situaci a osobní názory, pohledy či skutečné zkušenosti Romů v Kutné Hoře.

KLÍČOVÁ SLOVA

Romové, začleňování, integrace, majorita, minorita, komunita.

TITTLE

Integration of Roma in the small central czech town and its Surroundings

ANOTATION

This bachelor thesis focusing on the topic of inclusion of the gypsy's ethnic group into the Czech society in Kutná Hora town. The problem of inclusion is reviewed as a comparison of the history and the present time in the district of Kutná Hora. The whole thesis is based on facts and opinions gained by a field research and interviews with informants from the Roma's community. The aim of this thesis is to find out the curren situation, personal opinions, views and experiences of Roma's living in Kutná Hora.

KEY WORDS

Roma, inclusion, integration, majority, minority, community.

Obsah

0	Úvod.....	11
1	METODOLOGIE	13
1.1	Sběr dat.....	14
1.2	Popis terénu a informantů.....	15
1.3	Získávání kontaktů	18
1.4	Získávání a analýza dat	18
1.5	Etické aspekty výzkumu.....	19
2	MOŽNOSTI V ZAČLEŇOVÁNÍ A INTEGRACE.....	21
2.1	Romové, my a soužití	21
2.2	Začleňování do společnosti	25
2.2.1	Segregace	26
2.2.2	Asimilace.....	28
2.2.3	Exkluze.....	31
2.2.4	Inkluze.....	33
2.2.5	Marginalizace	35
2.3	Integrace	37
2.3.1	Termín integrace	38
2.3.2	Podstata a definice integrace	38
2.3.3	Sociální integrace	40
2.3.4	Historie integrace Romů	43

3	ROMOVÉ NA KUTNOHORSKU.....	46
3.1	Historie a současnost Romů na Kutnohorsku	46
3.2	Neškaredice	51
3.3	Prostorové rozmístění Romů v Kutné Hoře	54
3.4	Pracovní příležitosti.....	55
3.5	Sociální služby poskytované na území města Kutná Hora	57
3.6	Sociální služby zaměřené na osoby ohrožené sociálním vyloučením.....	57
3.6.1	Centrum krizové intervence	58
3.6.2	Alternace	58
3.6.3	Oblastní charita	58
4	INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	61
5	ZÁVĚR.....	65
	Zdroje.....	67
	Seznam příloh	70
	Příloha č. 1: Online kladené otázky informantce Patricií F.	71
	Příloha č. 2: Potvrzení o uveřejnění jména	72
	Příloha č. 3 – fotografie staré kovárny	73
	Příloha č. 4 – fotografie bývalé ubytovy „U Myšáka“	74

0 Úvod

Dané téma, týkající se integrace romského etnika, jsem si zvolila zejména proto, abych v rámci začleňování Romů do společnosti zmapovala současnou a částečně historickou situaci Romů žijících na území středočeského města Kutná Hora. Dalším důvodem pro výběr tématu byl můj osobní vztah k městu, a zájem o proměnlivé postavení Romů v kutnohorské společnosti, romskou kulturu a jazyk.

Postavení Romů ve společnosti, jejich obraz v médiích a diskriminace v různých oblastech je velmi aktuální téma, které je dnes a denně diskutované napříč celou českou i mezinárodní společností. Pravděpodobně každý z nás se během života dostal do kontaktu s Romy, někdo intenzivněji, někdo méně. Tento kontakt pak každý z nás interpretoval rozdílně v závislosti na vlastních představách, předsudcích, zkušenostech či přejatých názorech, posléze každého z nás rozdělil do několika názorově rozporuplných táborů při diskuzích o romském společenství.

Na scéně v začleňování menšin proběhlo již mnoho pokusů o zapojení Romů mezi Neromy, otázkou však zůstává, jak vlastně interpretují Romové kontakt s námi, jak celkové procesy ohledně integrace a začleňování vnímají oni samotní?

Cílem této práce je představit vlastní názory Romů o integračních snahách ze strany většinové společnosti, o životních zkušenostech a o samotném životě ve městě Kutná Hora, které je do jisté míry kulturně velmi rozmanité, ale i přesto se zde spousta romských rodin nachází na okraji kutnohorské společnosti či v ohrožení sociálním vyloučením. Na druhé straně popíši integrační snahy města, neziskových organizací, skupin či jednotlivců z části neromské společnosti, kteří vynakládají úsilí na zlepšení situace romských spoluobčanů.

Výzkumné otázky této práce tedy zní takto:

Jak město Kutná Hora přistupuje k integraci Romů?

Jak jsou snahy města reflektovány samotnými Romy?

V začátcích bakalářské práce bude prezentována použitá metodologie, která je nezbytným stavebním prvkem celého výzkumu, dále výzkumná otázka, etické aspekty a popis daného terénu i informantů. Následně se na několika stranách budu zabývat možnostmi začleňování romského obyvatelstva, s čímž propojím historický kontext a vlastní zkušenosti, či životní příběhy mých informantů – tuto část pokládám za velmi důležitou z hlediska lepšího porozumění danému tématu.

V poslední kapitole bude představena historie v porovnání se současnou situací Romů na Kutnohorsku, zaměřím se zejména na oblast bydlení (lokality s hustší koncentrací Romů), práce (pracovní příležitosti) či na okruh sociálních služeb poskytovaných osobám ohroženým sociálním vyloučením v této lokalitě, podkladem budou zjištěná fakta pomocí kvalitativního výzkumu.

1 METODOLOGIE

Bakalářská práce byla zhotovena na základě použité metody kvalitativního výzkumu, zúčastněného i nezúčastněného pozorování a neformálních rozhovorů, z čehož jeden rozhovor byl veden elektronicky. Kvalitativní metodu považuji za nejvhodněji zvolenou metodou zkoumání v oblasti společenských věd výzkumů, zejména kvůli jeho osobitosti – je zde zohledněn vliv kontextu, podmínky a lokální situace, a umožňuje zkoumat člověka v jeho přirozeném prostředí (Hendl 2005: 52). Osobní kontakt s účastníky výzkumu mi poskytl přínosné informace, nové zkušenosti i nový pohled na romskou populaci. Proniknout blíže k informantům, do jejich životů a příběhů, vnímám jako podstatnou součást kvalitativního výzkumu i celé bakalářské práce, protože na základě Malinowského téze, je důležité „uchopit domorodý¹ úhel pohledu, jeho vztah k životu, uvědomit si vizi jeho světa“ (Budil 2003: 201). Nezúčastněné pozorování mi poskytlo spousty vypořádaných interakcí mezi Romy a Neromy ve veřejných prostorech. V neposlední řadě je proces a analýza dat kvalitativního výzkumu důležitou součástí při zodpovídání výzkumných otázek (Hendl 2005: 50).

Účelem výzkumu je zodpovědět otázky, které byly položeny v začátcích výzkumu. Hlavním cílem je pomocí výzkumu zmapovat situaci, životní podmínky, vlastní zkušenosti a názory Romů žijících na Kutnohorsku, přičemž se zaměřím na možnosti, které Romové ve městě mají a na snahy, které město v rámci integrace Romů vynakládá.

¹ Poznámka: V tomto případě romský úhel pohledu.

1.1 Sběr dat

Sběr dat probíhal neformálními rozhovory s informanty, které byly vedeny zcela otevřeně a volně, dále jsem sledovala téměř po dobu dvou let sociální interakce na veřejných prostorech (supermarkety, náměstí, obchody, bary či restaurace). Nejprve bylo v rámci rozhovorů důležité získat si důvěru a obeznámit informanty s podstatou a veškerými fakty ohledně průběhu výzkumu. Během rozhovorů jsem podle situace, když rozhovor inklinoval k naprosto jiné tématice, kladla okruhové a částečně předpřipravené otázky, týkající se života ve městě, bydlení, zaměstnání apod. – v některých případech jsem se zaměřovala též na vzpomínky z dětství, historii rodiny, příchod rodiny do města či tradiční zvyky, pokavaď některé informanti dodržovali². Po celou dobu výzkumu jsem se snažila vnímat a komparativně srovnávat rozdílnosti mezi informanty, mnou a okolním světem. V průběhu výzkumu jsem sledovala způsoby vyjadřování, emotivnost, temperamentnost, volbu slov i neverbální projevy spojené s postojem, gestikulací a zejména výrazy obličeje. Zaměřovala jsem se také na osobní názory a postoje informantů v oblasti toho, jak vnímají své sociální postavení nebo jak se cítí/cítili při komunikaci s jednotlivci z majoritního společenství.

Způsob sběru dat, přepis rozhovorů

Při některých rozhovorech jsem si část zjištěných informací zapisovala přímo na papír, při jiných až po skončení rozhovoru přímo do notebooku. Zvukový (ani jakýkoliv vizuální) záznam nebyl použit z osobních důvodů, jelikož jsem se obávala, že by na stole položený diktafon mohl ovlivnit osobitost a nervozitu nejen mou, ale též mých informantů, nebo by mohlo dojít ke zkreslení informací. Rozhovor vedený

² U informantky Dany P., byla zjištěna tradice, na kterou si vzpomíná z dětství, „*Náš tatínek, každý pátek házel sůl na kamna, to si jako malá pamatuju, ale už nevím, proč to dělal*“ (Dana P., Terénní deník 12. 2. 2018). Bohužel zatím nebylo zjištěno, jaký význam tato tradice měla.

volně, nesvázaně, v přátelském prostředí pak působil na informanty mnohem uvolněněji, zásluhou čehož se následně více rozmluvili.

1.2 Popis terénu a informantů

Terén

Historické město Kutná Hora se nachází ve středočeském kraji s počtem obyvatel cca 20 tisíc. Jde o velmi známou památkovou oblast, zapsanou na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, která je celoročně velmi hojně navštěvována turisty z celého světa. Vedle etnických menšin, jako jsou například Vietnamci, Ukrajinci či Poláci, zde žijí také Romové. Nejrozsáhlejšími rody jsou zde rodiny Červeňáků, Čurejů a Pompů³, kteří se do města a okolních vesnic začali stěhovat kolem roku 1954. Většina příchozích pocházela ze Staré Lubovni a okolních vesnic na Slovensku (Člověk v tísní 2005: 64). V nynější době je v městě pár lokalit, kde je koncentrace Romů vyšší, část rodin je rozptýlena po městě a někteří žijí zcela odděleně od romské komunity⁴.

Informanti

Ve výzkumu bylo zahrnuto celkem 9 jedinců z romské komunity, z toho 6 žen a 3 muži různých věkových kategorií a 3 informanti z neromské společnosti, z toho 2 ženy a 1 muž + nespočet účastníků v rámci nezúčastněného pozorování. Každý jedinec pochází z odlišné lokality a z odlišné sociální situace. Pro podložení výzkumu jsem nejvíce čerpala od hlavní informantky Dany P. a od informanta Petra A. Kromě informantky Dany P., bylo pro ostatní informanty použito fiktivní jméno.

³ Většina Romů, se kterými jsem se doposud na Kutnohorsku setkala, byla v mnoha částech případech nositelem jednoho z těchto příjmení. Jedná se tudíž o velmi rozvětvené rody (poznámka autorky).

⁴ Této tématice se budu věnovat podrobněji v kapitole 3. Romové na Kutnohorsku.

Dana P. – romská žena, 50 let, hlavní informantka, 4 děti. Původem slovenská Romka pocházející z obce Matysová u Staré Ľubovni. Žije na ubytovně v Kutné Hoře mezi romskou komunitou poblíž centra, za prací momentálně dojíždí do Kolína. Vyrůstala v rodinném domku v centru Kutné Hory. Má základní vzdělání. Mluví romsky, částečně integrována do většinové společnosti je, ale zároveň se (mimo práci) drží spíše v romské komunitě⁵.

Petr A. – romský muž, 48 let, druhý hlavní informant, bezdětný. Původem slovenský Rom. Žije v bytě blízko centra města, odděleně od romské komunity. Za prací vyjíždí mimo město, dle potřeby zákazníků. Vyrůstal v nejmenovaném městě na východu Čech, kam si jej v pěti letech adoptovala Neromská rodina. Má vystudované učiliště. V roce 1997 se přistěhoval do Kutné Hory. Nemluví romsky, je zcela integrován, s Romy se nestýká, i přesto se cítí na hranici mezi Romy a Neromy.

Hana B. – romská žena, 35 let, 2 děti, původem slovenská Romka. Žije v bytě poblíž centra, odděleně od romské komunity. Pracuje v místní restauraci v centru města. Vyrůstala ve 20 km vzdálené vesnici od Kutné Hory. Má vystudované učiliště. Nemluví romsky, je částečně integrována, cítí se být na hranici mezi Romy a Neromy.

Nina C. – napůl romská žena, 26 let, bezdětná. Žije na ubytovně na okraji města s romskou komunitou. Nepracuje. Má vystudované učiliště. Vyrůstala v Kutné Hoře, často se potýkala s diskriminací. Její postavení k vlastnímu romství je velice rozporuplné⁶.

Laura D. – romská žena, 29 let, 2 děti. K původu se nevyjadřovala. Žije na stejné ubytovně jako C – 26, nepracuje, je doma s dětmi. Též vyrůstala v Kutné Hoře. Má

⁵ Životu informantky Dany P. se podrobněji věnuji v podkapitole 2.3.3 Sociální integrace.

⁶ Tato informantka se v jednom případě nerada hlásila k tomu (tvrdila, že není), že je Romka, v druhém případě pak byla na své romství hrdá. Nachází se tudíž na hranici mezi romským a neromským světem, vysvětlením a názornou ukázkou je podkapitola 2.2.5 Marginalizace.

základní vzdělání. Romsky mluví částečně a ke svému romství se hlásí. Není integrována, pocítuje diskriminační mínění ze strany většinové společnosti.

Kamila E. – romská žena, 45 let, 4 děti, slovenský původ, momentálně nezaměstnaná. Bydlí na místní ubytovně. Je hrdá na své romství, žije v romské komunitě, romsky mluví. Práci se snaží hledat, potýká se s diskriminací.

Patricie F. – romská dívka, 18 let, 1 dítě, slovenský původ. Momentálně žije mimo Kutnohorsko. V Kutné Hoře dříve bydlela na ubytovnách i v bytech, často se s rodinou stěhovali. Nepracuje, je na mateřské. Kvůli diskriminaci docházela do praktické školy.

Alois G. – romský muž, 44 let, 3 děti, slovenský původ. Žije v bytě blízko centra města, je zaměstnaný, bohužel nebylo zjištěno, v jakém oboru se angažuje.

Kristián H. – romský muž, 23 let, bezdětný, původem slovenský Rom, pochází z rodiny s vyšší sociální úrovní. Žije v rodinném domě na kutnohorském předměstí. Pracuje v místní restauraci. Má vystudované učiliště. K romství se hlásí, je integrován do většinové společnosti.

Jana CH. – neromská žena, 29 let, obyvatelka vesnice Neškaredice. O zbylých rodinách ve vesnici mluví jakožto o družných a bezkonfliktních Romech.

Lada I. – neromská žena, 45 let, mně blízká osoba, před cca 20 lety pracovala s Danou P., bývaly sousedky a jsou dlouholeté přítelkyně. Danu nevnímá jako Romku. Na Romy má individuální pohled.

Karel J. – neromský muž, 49 let, mně blízká osoba. Do výzkumu sem jej zařadila, protože má spousty známých mezi romskou komunitou, mohl mi tak poskytnout cenné informace. Romy vnímal rozporuplně, ale individuálně, „neházel všechny do jednoho pytle“. V mládí chodil na brigádu k romskému pánovi, o kterém vyprávěl velmi uctivě.

1.3 Získávání kontaktů

Navazování kontaktů s informanty bylo nejefektivnější skrz informantku Danu P., kterou jsem oslovila přes osobu mně blízkou. Dana P. velmi ochotně přistoupila k položeným otázkám, poskytla mi cenné rady, upozornila na co si dát v komunikaci s Romy pozor a doporučila dva kontakty na informanty Kamilu E. a Aloise G. Jiným způsobem navázání kontaktu bylo příležitostné seznámení se s informantem Petrem A., kterého jsem oslovila v nejmenovaném kutnohorském baru, poté, co jsem mu vysvětlila vše výzkumu týkající se, rád přistoupil na účast ve výzkumu se slovy:

„Bylo by zajímavý napsat to i z pohledu Roma, co je vychovanéj bílejma a vlastně se ani necejtí bejt Rom, jenže je furt mezi lidma jako Rom branej.“

(Petr A., Terénní deník 18. 11. 2017)

Informantka Hana B., je příbuzná osoby mě blízké, k výzkumu přistoupila pouze pod podmínkou absolutní anonymity a nedohledatelnosti. Informantky Nina C. a Laura D., byli osloveni v nejmenovaném kutnohorském klubu, ocenili fakt, že se někdo z Neromů zajímá o jejich názor, kulturu i jazyk. Informantka Patricie F. je přítelkyně osoby mě blízké, rozhovor i navázání kontaktu probíhalo online, tato informantka kladla velký důraz na anonymitu, ukázka rozhovoru online viz příloha č.1. Oslovení informanta Kristiána H. proběhlo v místní restauraci.

Všichni mí informanti přistoupili k výzkumu s nadšením zejména proto, že se o ně někdo zajímá v s úmyslem zjistit, jak situaci vidí oni samotní.

1.4 Získávání a analýza dat

Výzkumná data byla získána pomocí rozhovorů s informanty. K rozhovorům docházelo na rozdílných místech, v závislosti na domluvě s informanty. Ve třech

případech byli informanti Dana P., Petr A., a Kamila E., pozváni do místa mého bydliště. S Danou P. a Petrem A. proběhly další rozhovory v jejich bydlišti, či v nejmenovaných kavárnách v Kutné Hoře – s těmito informanty byly rozhovory konány častěji, než u ostatních informantů. Schůzka s informanty Hanou B. a Kristiánem H. proběhla v místě jejich pracoviště. Kontakt s informantkou Patricií F. probíhal elektronicky pomocí sociálních sítí a telefonických hovorů. S informantem Aloisem G. byl rozhovor uskutečněn na veřejném prostranství v centru města. Rozhovor s informantkami Ninou C. a Laurou D. proběhl nejprve v místním klubu, následně pak na veřejném prostranství a v kavárnách v centru města.

Analýza získaných dat byla uskutečněna v rámci obsahové analýzy terénních zápisů (Hendl 2005: 282). Nasbíraná data a rozhovory s informanty byly během analýzy vzájemně porovnávány. Kódování v kvalitativním výzkumu bylo provedeno na základě rozčlenění informací do částí dle daného obsahu (Hendl 2005: 387).

1.5 Etické aspekty výzkumu

Etické aspekty jsou velmi podstatnou součástí každého uskutečněného výzkumu mezi lidmi. Za důležité jsem považovala především přistupovat ke všem informantům rovnocenně, přátelsky a zcela upřímně. Většina účastníků výzkumu tento fakt velmi ocenila.

V souvislosti s udržení etiky výzkumu jsem všechny účastníky výzkumu nejprve seznámila s tématem a podstatou práce, po odsouhlasení účasti na výzkumu jsem každému účastníkovi předložila jednoduchý formulář, který je rozdělen na dvě části. První část podepisují účastníci, jež si přejí udržet své jméno a identitu v naprosté anonymitě. Druhou část podepisují účastníci, kteří souhlasí s uveřejněním svého

pravého jména (viz příloha č. 2). Ze všech mých informantů souhlasil s uveřejněním pouze jeden, ostatním byla pro udržení anonymity přidělena fiktivní jména.

Dále jsem účastníky výzkumu seznámila se svobodou odmítnutí, kdy má každý právo na ukončení účasti ve výzkumu bez uvedení důvodů.

V rámci celého výzkumu jsem také považovala za důležité postupovat tak, abych jakkoliv nenarušila a neohrozila život všech zúčastněných informantů.

2 MOŽNOSTI V ZAČLEŇOVÁNÍ A INTEGRACE

2.1 Romové, my a soužití

Romové jsou součástí českého společenství již více jak pět set let. Historie Romů na našem území je protkána pronásledováním, migrací, kočovným stylem života, vyhošťováním, otroctvím, násilnými zákony, transporty a nucenou táborovou koncentrací během druhé světové války, velkou migrací ze Slovenska po druhé světové válce, asimilačními zákony, sterilizací romských žen v období komunismu a následným rozvojem romských hnutí a „svobody“ po roce 1989, který i tak měl pro Romy fatální dopady spojené s otevřenou diskriminací, zvyšujícím rasismem, problémy při vyřizování státního českého občanství⁷, privatizací podniků, což zapříčinilo valné propouštění a zvyšující nezaměstnanost, se kterou také souvisí privatizace bytů. Ta byla následkem a původcem vzniku sociálně vyloučených lokalit na okrajích měst, čímž se Romové dostali do začarovaného kruhu, z kterého je pro mnohé těžké najít cestu ven⁸.

Abych hned v začátcích nepoukazovala jen na negativní skutečnosti, které Romy během jejich dlouhých životních cest postihly, je důležité zdůraznit oblasti v historii a v životě, kde se Romům podařilo zapojit do majority. Po staletí zastávali důležitou část ekonomické sféry, jakožto šikovní řemeslníci v oblasti kovářství, košíkářství, či ve výrobě nepálených cihel. Vykonávali a zastávali práci na polích, dvorech a statech tehdejších statkářů i panovníků. „Panstvo mělo zámeček také v Malém Šariši. (...)“

⁷ Za období Československa byla většina Romů, žijících v české části, původem ze Slovenska. Po rozdělení došlo k problematickým situacím, jelikož Romům zůstalo slovenské občanství. Bez českého občanství neměli následně nárok na sociální dávky či podporu. Tento fakt se týkal též Romů žijících na Kutnohorsku (Novák 2000: 9).

⁸ Další dohledatelné informace o romském holocaustu, s výpověďmi samotných Romů, nalezneme například v díle *Nášti bisteras* od Ctibora Nečase z roku 1993, nebo v díle Mileny Hübschmannové, *Po židoch Cigáni* z roku 2005.

Zjednávali si nás na práci, okopávali jsme jim brambory. Táhli jsme na pole vždycky celá osada“ (Lacková 1997: 51).

Svým hudebním a tanečním nadáním obšťastňovali ne jeden statek, zábavu, svatbu, trh či královský dvůr, a romskými pohádkami a povídkami dojali a pobavili široké romské obecnstvo (Lacková 1997: 89). Mezi Neromy navázali spoustu dobrých vztahů, a mnoho Neromů si s nimi kontakt rádo udrželo.

I v dějinách se nacházejí zmínky o kladném přijetí Romů ze strany většiny, jednou z nich je událost z roku 1423, kdy císař Zikmund Lucemburský uděluje romskému vévodovi Ladislavovi na Spišském hradě ochranný glejt pro bezpečný průchod Romů, nejen na slovenském, ale také na českém území. Romové se tudíž mohli pohybovat pod císařskou ochranou, a všichni poddaní byli povinni poskytnout veškerou pomoc a podporu procházejícím Romům (Nečas 2002: 20).

Česká majoritní společnost vykazala mnoho, ne vždy vhodných, pokusů při řešení takzvané „cikánské otázky“ a romská minoritní společnost, ne vždy vhodně, reagovala na tyto snahy. Na jisté procento romské populace to mělo vcelku pozitivní dopady – v určitém procentu rodin je životní úroveň velmi dobrá, rodiče pracují, děti studují, jsou do jisté míry integrováni v české společnosti, ale zbytek, větší procento rodin provází v současné době mnoho specifických problémů (Terénní deník - nezúčastněné pozorování).

V rámci specifických problémů dochází k sociální diferenciaci a mocenské nerovnováze, kdy nízký sociální kapitál určuje pozici Romů v sociálním poli (Růžička, Vašát 2011: 129-132). Specifické problémy, o kterých se často mluví, zahrnují například nezaměstnanost, nízkou úroveň vzdělání a v některých případech nízkou

gramotnost, vyšší kriminalitu, zadluženost, obchody na černém trhu, sklon ke gamblerství či takzvanou nepřizpůsobivost.

V obou směrech – mezi majoritou a minoritou – panuje v mnoha případech poměrně silný sklon k diskriminaci, rasismu, ke vzájemné izolaci, což následně vede k psychologickým dopadům, otázkám a pochybnostem o vlastním „sociálním já, o vlastním sociálním postavení“, a především k neustálému nátlaku a nekončícímu separovanému stavu mezi Romy a Neromy. Rovněž Klára Samková shledává „odloučenost od majoritní společnosti a státu, ve kterém Rom žije, jako základní problém, který je v romské komunitě všudypřítomný“ (Samková 2011: 45).

Další problematickou skutečností, na níž odkazuje Milena Hübschmannové svém díle Šaj pes dovakeras, se stává komunikace a vytváření komunikačních pravidel z obou zúčastněných stran – „Sasko peskere lava vakerel, ale manuša sam, šaj pes dovakeras - Každý mluví své, ale od toho jsme lidé, abychom se domluvili“ (Hübschmannová 1993: 59).

Střetnou-li se totiž dvě odlišné kulturně komunikační symboliky a etnokulturní společnosti, střetávají se tím zároveň dva propojené soubory odlišných zvyků. Přičemž je důležité podotknout, že každé společenství jako celek, i každý individuální jednatel, jsou do určité míry svým kulturním stereotypem a zvyklostmi determinováni a omezeni (Hübschmannová 1993: 8). Vedle toho na každého jedince působí, ať už vědomě či nevědomě, jeho habitus, neboli vnímání, myšlení a jednání, které je odrazem dlouhodobých vnějších struktur, jež pramení z určitých sociálních pozic (Růžička, Vašát 2011: 131).

Dnes a denně vznikají v sociálních interakcích konfliktní situace, které jsou v mnoha případech pouze důsledkem komunikační bariery a oboustranného

neporozumění si. Znatelné kulturní odlišnosti, životní styl, vnímání světa či rozdílný komunikační styl, jsou jedním z hlavních mezníků v komunikaci mezi Romy a Neromy.

Klíčovou roli přitom hraje bližší seznámení se se specifickými komunikačními rysy romského společenství, které jsou do jisté míry v mnoha aspektech odlišné⁹. Vedle známé temperamentnosti, kolektivnosti či hlasitosti mají Romové silný cit pro řeč těla – oční kontakt, výraz obličeje, symbolika barev, postoj – dle které intuitivně vycítí, zda můžou danému člověku věřit či nevěřit. S tímto souvisí také silná empatie/kolektivnost, kdy se dokáží, už jen zásluhou řeči těla, vžít do pocitů druhého a v případě potřeby poskytnout náležitou pomoc. Sensitivita emotivního jednání, impulzivita, okamžitá reakce a mnoho dalších charakteristických či povahově diferenciovaných znaků, jsou součástí mnoha romských životů i hodnot, které k nim bezprostředně patří (Frištenská, Víšek 2002: 98-99).

Z vlastní zkušenosti se odvažuji tvrdit, že seznámení se s danou kulturou, povahou i historií romského etnika, by mohlo být podstatným řešením na poli života romské populace v české společnosti. Protože především zásluhou mého vzdělání na Univerzitě v Pardubicích, kde jsem nabyla bližší seznámení s romskou kulturou, historií, jazykem a mentalitou, jsem nyní schopna lépe porozumět určitému chování, vyjadřování, či reakcím na každodenní situace, které leckdy vznikají z oboustranného neporozumění.

„Jekh lav – šel god'a. Jedno slovo – sto výkladů“ (Hübschmannová 1993: 59).

⁹ Tento fakt je samozřejmě zcela individuální, a neměli bychom tím tedy takzvaně „házet všechny do jednoho pytle“. Jde spíše o obecně vyzorovaný kulturní jev, ve své práci se snažím poukazovat na to, že bychom neměli zobecňovat a generalizovat.

2.2 Začleňování do společnosti

Začleňování člověka do společnosti je nedílnou součástí života každého z nás. Již od nejmenšího věku se učíme jak fungovat ve společnosti, osvojujeme si jazyk, získáváme sociální dovednosti, přejímáme kulturní zvyky, chování, učíme se komunikovat a žít s druhými – socializujeme se – přijímáme hodnoty a normy naší společnosti. Tak jak je důležité naučit se žít s naší blízkou, kmenovou společností, tak je důležité naučit se žít i s etnickými menšinami, které k naší společnosti i do našich životů, bezprostředně patří a do nedaleké budoucnosti jisto jistě patřit budou. Každý příchozí jedinec se po usazení na území majoritní/vládnoucí společnosti, stává etnickou menšinou a postupem času se akulturuje na dané prostředí, někteří lépe, někteří hůře. Dochází tak ke kulturní adaptaci a ke střetům v soužití dvou rozlišných kulturních společenství, z čehož mohou leckdy vznikat konfliktní situace, jež není ani jedna strana schopna správně řešit.

Vedle nejčastějších menšin, jako jsou například Vietnamci, Ukrajinci, Poláci, či Rumuni, si česká společnost již dlouhodobě „láme hlavu“ s romskou menšinou, se kterou po mnoha vynaložených snahách, není schopna najít vhodný směr na cestě za společným spokojeným soužitím. Na základě nalezení přijatelného způsobu komunikace ve vzájemné symbióze vytváří majoritní společnost podmínky pro začleňování etnických menšin.

Mezi hlavní, a patrně nejznámější strategické politiky, i na poli laické veřejnosti, spadají segregace, asimilace a integrace. Dále jsou to také inkluze (sociální začlenění), exkluze (sociální vyloučení) nebo marginalizace (vyloučení na okraj společnosti).

V zájmu bakalářské práce i v zájmu čtenářů, pokládám za podstatné si tyto pojmy, pro lepší orientaci ve sféře začleňování menšin, vysvětlit. Pro lepší pojetí představím pár ukázek z historie, přičemž se zaměřím na skutečné události ze života samotných Romů.

2.2.1 Segregace

Jedná se o fyzické oddělení od většiny, kdy většina shledává menšinu méněcennou. Menšina je nedobrovolně vyloučena na základě etnických, náboženských či sociokulturních aspektů dané skupiny, které nevyhovují většině.

V důsledku segregace dochází ke vzniku nerovnoměrného prostorového rozmístění v rámci bydlíšť určité sociální skupiny obyvatel, kde si segregovaná komunita vytváří vlastní svět/život – tento fakt se nazývá prostorová segregace – v důsledku toho pak dochází k vyloučení na okraj společnosti a ke vzniku uzavřených ghatt. Extrémní ukázkou segregace je dekret vydaný v roce 1697 císařem Leopoldem I., který se týká povolení zabít romské muže při perzekuování (Nečas 2002: 28). V případě zadržení romských skupin docházelo k oběšení romských mužů, romské ženy a chlapi byli trestáni uříznutím ucha a vyhnáním za hranice (Nečas 1997: 15). Z nedávné minulosti je pravděpodobně jedním z hlavních příkladů období druhé světové války, zvláště situace Židů ve střední Evropě, například v Německu, České republice či v Polsku, ale i v dalších zemích, kdy měli vymezená místa v dopravních prostředcích, určené hodiny pro vycházení na veřejnost, zákaz sezení v parku. Následkem segregace bylo také vytváření židovských ghatt a transporty do táborů nucených prací nebo do koncentračních táborů.

Holocaust se týkal též Romů, názornou ukázkou segregace Romů během druhé světové války je vyhláška z roku 1941, jež udávala Romům za povinné odstranit svá

obydlí z blízkosti cest a usadit se na určitých místech - tato vyhláška se týkala zejména Romů na Slovensku (Nečas 1981: 73 in Hübschmannová 2005:87). V té době byly také vytvořeny pracovní útvary pro asociály, aneb zařízení pro cikány mimo pracovní poměr. Dále vyhláška z roku 1943, týkající se zákazu cestování ve veřejných dopravních bez lékařského potvrzení či určených hodin, během kterých směli Romové vstoupit do města a obcí. Tyto skutečnosti vedly ke ztrátě kontaktů a k prohloubení propasti odcizení mezi majoritou a minoritou (Nečas 1988 in Šotolová 2011: 31).

Tak jako židovská, tak ani romská část obyvatelstva se nevyhnula transportům. Na území České republiky byly v srpnu 1940 zřízeny takzvané cikánské sběrné tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Tábor byl otevřen pro muže starší 18 let, kteří se vyhýbali práci a nemohli prokázat, že si řádným způsobem zajišťovali obživu, následně došlo i na ženy a děti (Nečas 2002: 67). O zkušenosti z tábora v Letech, odkud většina přeživších putovala do vyhlazovacích táborů, vypověděla Vlasta Serynková v díle Ctibora Nečase.

„V r. 1942 já i má celá rodina jsme byli zahrnutí do školy v Plzni, odtud nás dali na transport do lágru Lety, okr. Písek. Byl to sběrný lágr, kde nás fotografovali a dělali otisky prstů, záznamy též prováděli. Z jara nás z Let u Písku transportovali vlakem do Osvětimi, ovšem žádný z vězňů jsme nevěděli, kam nás vlastně vezou [...].“

(Nečas 1993: 77)

Zmínka o táboru v Letech u Písku se váže i k historii kutnohorských Romů. V roce 1912 se v Miletíně, v malé vesnici 12,5 kilometrů od Kutné Hory, částečně usadila rodina kočovných Romů Procházků, kteří údajně vesnici používali pouze v zimním období. Během druhé světové války byla rodina poslána do tábora v Letech, od té doby o nich nebyly žádné zprávy dohledány (Novák 2000: 3-4).

Tato forma přístupu k menšinám je zcela extrémní až drastická a naprosto proti veškerým lidským právům, jelikož její dopady mohou být, jak je tomu důkazem ve výše popsaných případech, značně negativní a fatální z hlediska života vyloučených jedinců. Separováním menšin, ať už romských nebo jiných, dochází akorát k odsunutí „romské záležitosti“ na dobu neurčitou a dříve či později by i tak musela majoritní společnost vynaložit nové úsilí na jejich začlenění.

2.2.2 Asimilace

Asimilace znamená splynutí minority s majoritou, přejímáním většinového jazyka, kulturních zvyků a obyčejů tak, aby minoritní „odlišnosti“ nebránily v soužití s majoritou a nebyly v průběhu soužití nijak viditelné (Eriksen 2008: 342). V případě asimilace může dojít až k úplnému vymizení etnické identity, jazyka, ke ztrátě kulturních zvyků, tedy k úplnému splynutí s majoritou, pokud to fyziologické předpoklady dovolují.

Asimilace může být dobrovolná/nenásilná – jedinci se z vlastní vůle asimilují mezi jinou kulturu. Kladným faktem je, že se samotný jedinec rozhodne z vlastní vůle vzdát se svého kulturního já. Záporným faktem zůstává, že může dojít k úpadku či úplnému vymýcení dané kultury. Nedobrovolná / násilná asimilace znamená, že majoritní společnost svým jednáním a přístupy přinutí jedince k asimilaci do její kultury (Eriksen 2008: 342). Dochází tak k zákazům veškerých kulturních projevů, které jsou v určité minoritě typické a k vnucování většinových kulturních modelů, jež jsou jediné obecně přijímané.

I historie Romů je protkána asimilačními snahami o začlenění do společnosti. Příkladem je období za vlády Marie Terezie, která uplatňovala asimilační politiku, kdy se nebála používat násilné metody. V roce 1761 vydala tvrdý asimilační zákon, šlo o

takzvanou „převýchovu Romů“, bylo zakázáno používat romský jazyk a jména, nosit tradiční romské oděvy, vykonávat tradiční romská řemesla a spousty dětí ve věku od dvou až čtyř let z romských rodin byly odebírány na výchovu do rolnických rodin¹⁰.

S jednou z dalších ukázek asimilace se setkáváme v období komunismu od roku 1948 do 1989. V těchto letech vzniká tzv. státní řešení cikánské otázky, zakládají se výbory pro řešení cikánské otázky a na Romy je hleděno jako na sociálně zaostalé obyvatelstvo cikánského původu, které je potřeba „zcivilizovat“ za pomoci socialistické „převýchovy“ (Nečas 2002: 101). V této etapě je hojně používáno označení „cikán“, jež je zástupci romské komunity bráno negativně až hanlivě a raději se hlásí k etnonymu Rom, které bylo tehdejší politikou vnímáno jako symbol etnoemancipačních snah – tudíž nebylo přijímáno (Lacková 1997: 266).

Dále vyšla také spousta zákonů a směrnic týkajících se asimilace romské menšiny, jedním z nich je zákon z roku 1958, kdy byl Národním shromážděním schválen zákon č. 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočovných a polokočovných osob, začala tím tak další koncepce „kulturní a jazykové asimilace Romů“ (Haišman 1999: 162). Pro tehdejší kočovné Romy, především Olašské, znamenala tato politika nucené usazení a následný rozptyl mezi majoritní obyvatelstvo. Došlo tak k necitlivému rozdělení rodin. Vizi bylo přetrhat vazby a kontakty mezi rodinami. V roce 1962 byla vydána směrnice od ÚV KSČ (ústřední výbor Komunistické strany Československa), o likvidaci romských osad, zejména z míst, kde byla koncentrace Romů vyšší, tyto Romové byli následně přestěhováni do určených bytů. Jenže v důsledku nedostatku bytů pro Romy byla směrnice odvolána a v roce 1966 následovalo založení Vládního výboru pro řešení otázek občanů cikánského původu (Haišman 1999: 173). Jedním z úkolů výboru

¹⁰ Poznámky z přednášek Romistika I-III. od pana Mgr. Zbyňka Andrše, Ph. D.

bylo zpracovat další harmonogram o likvidaci romských osad a začal tím takzvaný „řízený rozptyl“ romského obyvatelstva i do českých měst a obcí. Tento rozptyl měl být asimilačním nástrojem pro potlačení specifických etnických projevů a pro potlačení používání romského jazyka (Hübschmannová 1976: 37 in Šotolová 2011: 34). Je třeba podotknout, že sestěhování rodin z odlišných sociálních a kulturních úrovní do společných budov vedlo k přetrhání prvotních vazeb, které s sebou nesly společenskou a skupinovou kontrolu. Během těchto zásahů docházelo i k sestěhování klanů, které mezi sebou mohly mít značnou rivalitu. Důsledkem toho se prohloubilo sociální vyloučení a vznikla sociální regrese, jakožto obranný a ochranný mechanismus či reakce na danou vzniklou situaci (Socioklub 1999: 210). U romských rodin je velmi častý případ rivality mezi jinými klany, důvodem mohou být neshody či rozdílné sociální úrovně - jedna rodina shledává druhou jako takzvané „degeša“ – rituálně nečisté, jimiž silně opovrhuje a v žádném případě by s nimi nenavázala kontakt, protože se považuje za „žuže Roma“ – rituálně čisté Romy (Lacková 1997: 267).

Důležitou zmínkou za období asimilace během komunismu, je sterilizace romských žen, která byla uvedena v praxi v roce 1971 či odebrání dětí do dětských domovů¹¹, o této zkušenosti svědčí informant Petr A. (48) v následující výpovědi:

„V pěti letech mě z mojí původní rodiny vzali, údajně kvůli špatnejm podmínkám pro výchovu dítěte. Naštěstí si mě pak adoptovala rodina z (nejmenované město), kterou беру jako svoji vlastní. To ono se to tak dřív dělalo, přišli, vzali dítě a bylo.“

(Petr A., Terénní deník 28. 11. 2017)

¹¹ Informace z přednášek Romistika I – III. od pana Mgr. Zbyňka Andrše, Ph. D

Zdali, a v jaké míře, se toto období dotklo i Romů na Kutnohorsku, se zatím z výzkumu zjistit nepodařilo.

2.2.3 Exkluze

Každý jedinec má právo na takzvané životní standardy jako je zaměstnání, bydlení, vzdělání, zdravotní péči či sociální služby. Osoby, které některé z těchto práv postrádají, nazýváme osoby ohrožené sociální exkluzí, jež může být brána jako kulturní „mechanismus, který odlučuje lidi od hlavního proudu společnosti“ (Sirovátka 2003: 12).

Exkluze je pojem označující sociální vyloučení, jehož původ sahá do sedmdesátých let minulého století ve Francii. V té době se zde chudá část obyvatelstva nazývala jako „les exclus“, v doslovném překladu „vyloučeno“, tento název se později také vztahoval na osoby vyloučené ze systému sociálního zabezpečení. Postupem času se pojem stal označením nejen pro chudé a vyloučené ze systému, ale také pro osoby ohrožené nezaměstnaností, sociální izolací a zejména pro osoby sociálně vyloučené ze společnosti.

Sociální exkluze se týká nejen jedinců, ale i skupin osob, které jsou vyloučeny na okraj většinové společnosti, následkem této selekce vzniká znevýhodnění v různých oblastech života, jako je zaměstnání, vzdělání, společenský život, volnočasové aktivity, ale také utváření společenských vazeb, politických aktivit či kulturního vyžití, přičemž spolu základní důležité systémy, jako je zaměstnání a vzdělání, úzce souvisí. Vyloučením a separací od vzdělání má jedinec nižší šanci na získání kvalitního zaměstnání či ekonomického růstu a zároveň bez zaměstnání, peněz z něj plynoucích, je pro jedince obtížnější získat dostatečné vzdělání. Dochází tak k nerovnoměrné distribuci mocenského kapitálu, kdy lidé z nižších sociálních vrstev

nejsou schopni na úkor symbolických bojů dosáhnout plnohodnotného uznání ve většinové společnosti (Bourdieu 1986: 46 in Růžička, Vašát 2011: 130). Přičemž samotný pojem „sociální vyloučení“ vede k zvyšující se stigmatizaci romské populace.

Součástí sociální exkluze je prostorová exkluze (vznik ghett a sociálně vyloučených lokalit), exkluze ve vzdělání či na trhu práce, tyto tři faktory jsou jedny z elementárních důvodů vyloučení ze života většinové společnosti. Vyloučení z trhu práce mělo vliv nejvíce po revoluci v letech 1989 (viz níže výpověď informanta Petra A.), po rozpadu státních statků a podniků. Právě Romové byli v mnoha případech propuštěni jako první. Neztratili tím jen práci, ale také vazby s majoritou, sociální kapitál, status zaměstnance a kolegy (Doubek, Levínská, Bittnerová 2015: 105).

„Dřív bylo dobrý, že ti všechno hradil stát, i po škole jsem měl už zajištěnou práci, vystudoval sem práci se zemědělskejma strojem a svářečinu, a po škole jsem šel rovnou na 5 let do podniku na smlouvu. To bylo na tom režimu dobrý, ta jistota. Jenže pak po revoluci to šlo všechno do háje. Od té doby mě pak skoro nikde nevzali, protože jsem Rom, a když už tak na hodně blbý práce, přitom jsem kvalifikovanej na lepší, ale udělali ze mě kopače, jen protože nejsem bílej.“

(Petr A., 28. 11. 2017, Terénní deník)

Příčiny sociální exkluze jsou dle Touška vnitřní a vnější. Vnitřní příčiny si jedinci způsobují individuálně vlastním jednáním, jako je ztráta pracovních návyků, špatné hospodaření s penězi, následná demotivace či frustrace z přítomné situace, ve které se momentálně nacházejí, či rezignace problematiku řešit. Do vnějších příčin, které sociálně vyloučený jedinec není schopen ovlivnit, patří například bytová politika, diskriminace a rasismus, požadavky na trhu práce, zadluženost, etnicita či

indisponovanost v oblasti vzdělání (Toušek 2007). Tyto dvě příčiny se navzájem ovlivňují a vzniká tím tak „začarovaný kruh“, ze kterého je těžké najít cestu ven.

2.2.4 Inkluze

Inkluze je, dle Sociologického slovníku od Jandourka, vyšší stupeň integrace (Jandourek 2007: 107). V rámci inkluze jde zejména o začleňování postižených a znevýhodněných jedinců (etnické menšiny, osoby s nízkou sociální úrovní, osoby ohrožené sociálním vyloučením atd.) do společnosti a jejich institucí tak, aby zde byli daní jedinci schopni rovnoprávně fungovat. Při inkluzi se připouští fakt, že integrovaný postižený či znevýhodněný jedinec nebude ani při zvláštních opatřeních schopen dosahovat výkonu jako jedinec zdravý/neznevýhodněný (Jandourek 2007: 107). Daná společnost se následně přizpůsobuje individuálním požadavkům určitých osob. Inkluze přináší nový pohled na tyto jedince, kdy jsou bráni jako rovnoprávní lidé, jelikož každý z nás je nějak odlišný a každý má právo na individuální přístup, vzdělání a smysluplný život.

S inkluzí je nejvíce spojováno takzvané „inkluzivní vzdělání“, jež je zaměřeno právě na handicapované děti, na děti ze sociálně znevýhodněných či vyloučených rodin, nebo na etnicky odlišné děti. Těmto dětem je v určitých případech poskytován individuální přístup postavený na základě implicitních schopností daného dítěte (Jandourek 2007: 107). Cílem je, aby tyto děti byly schopny nabytí stejného vzdělání a byly součástí školského systému v České republice, stejně jako děti bez těchto specifických problematik. Při inkluzivním vzdělávání je třeba pozorovat kulturně podmíněné jednání (habitus), které „určuje limity myšlení a volního jednání“, v rámci toho pak zvolit správný přístup k danému žákovi (Eriksen 2008: 118). Jedním z dalších cílů je změna organizace, struktury a metod ve školském systému tak, aby naplňovala vzdělávací potřeby všech žáků. Přičemž naopak od integrace, kdy se dítě

přizpůsobuje podmínkám ve škole, se inkluze snaží o přizpůsobení podmínek pro znevýhodněné dítě.

Mluvíme-li o inkluzivním vzdělávání romské komunity, je zde účast specializovaných odborníků, kteří jsou seznámeni s kulturou, historií i romským jazykem v několika případech zcela klíčová¹². Protože zejména vzdělání romských dětí, byť jen základní, v ideálním případě středoškolské, bylo a je pro mnohé správný směr na cestě za rovnoprávným životem mezi majoritním společenstvím a za symbolickým kapitálem romské společnosti. Tuto skutečnost dokládám výpovědí mých dvou informantů, jež jsou vděční za to, kde se nyní nacházejí a kam se v životě dokázali dostat, především zásluhou učitelů ze základních škol, kteří se jim rádi, dobrovolně i individuálně věnovali.

„To víš, za vše co umím a to co jsem za život zvládla, vděčím hlavně učitelkám ze základky, který se mi vždycky rády věnovaly. Díky nim sem se naučila číst a psát, a pak jsem to učila svého otce, aby se uměl aspoň podepsat.“

(Dana P., Terénní deník, 12. 2. 2018)

„Já měl na základce hodnou paní učitelku a zaplat' pánbůh i dobrej kolektiv, do dneška se s lidma ze třídy vídám. Díky tomu jsem se pak dostal na střední a vystudoval, tehdy ještě hodně žádanej obor.“

(Petr A., Terénní deník, 25. 1. 2018)

Vedle inkluzivního vzdělávání se rovněž mluví o inkluzi na trhu práce. Spornou skutečností v inkluzi na trhu práce Eriksen shledává v tom, že „Většina definuje a ovládá jazyk, pravidla chování a potřebné dovednosti. Většina definuje kulturní rámec

¹² Osobní názor autorky bakalářské práce.

potřebný pro životní dráhu, a proto má vzhledem k menšinám přebytek symbolického kapitálu. Z toho důvodu jsou někdy mnozí příslušníci menšiny diskvalifikováni na trhu práce i v jiných souvislostech, kde se neoceňují jejich přirozené dovednosti,“ (Eriksen 2008: 343). V rámci symbolického kapitálu tak získává většina explicitní společenské uznání, což je bráno jako jistá forma moci (Bourdieu [1983] 1986: 46 in Růžička, Vašát 2011: 130). Komplikovaným faktorem může být exkluze na trhu práce, kdy příslušníci většinové společnosti nechtějí menšinu v sektoru zaměstnání začlenit mezi sebe a celý pracovní kolektiv. V případě romského obyvatelstva se může majoritní jednatel cítit ohrožen tím, že bude Rom lepší než on sám, což může shledávat jako ponižující záležitost. Příkladem toho je výpověď Dany P. (50), která před lety pracovala na úřadě v Kutné Hoře jako sociální pracovnice pro romské obyvatelstvo.

„To víš, ony ty ženský tam, to ony byly závistivý a nechtěly, abych já Romka byla v práci lepší než ony. Jednou si vymyslely, že se jedný ztratil prstýnek a podezíraly mě, protože chtěly, aby mě vyhodily [...].“

(Dana P., Terénní deník, 12. 2. 2018)

2.2.5 Marginalizace

Marginálním rozumíme okrajový, krajní, mezní nebo hraniční (Geist 1992: 213). V marginalizaci dochází k odsunu jedinců, či určitých sociálních skupin na okraj autoritativní společnosti. Pojem se v sociovědních oborech nejčastěji používá v souvislosti s marginální (okrajovou) osobou nebo skupinou. Tito jedinci se nachází na hranici dvou a více kulturně odlišných společenství, skupin, sociálních vrstev, aniž by byli do jedné z nich plně integrováni, jsou tedy částečně asimilováni, ale zároveň mají nejistý status a nedokáží se kompletně vzdát svého tradičního sociálního já. Cítí se být dezorientovaní a dostávají se tak do vnitřních konfliktů s normami a hodnotami

„nové“ a „kmenové“ společnosti (Jandourek 2007:149). Jedinci nejsou schopni opustit své kulturní rodné pole, ale současně by chtěli proniknout do druhé společnosti, kde kvůli diskriminačním předsudkům nejsou v mnoha případech plnohodnotně přijati (Geist 1992: 213).

V podobné situaci, na hranici mezi dvěma kulturami, se nachází informanti Petr A. (48), Hana B. (35) a Nina C. (26), kteří svou situaci popsali takto:

„Kdybych se nepodíval do zrcadla, tak ani nevím, že jsem Rom, je to tím, že jsem nevyrostal v komunitě. Jenže Češi mě jako Roma vnímají, chovají se tak ke mně a automaticky mě hážou do jednoho pytle a cikáni mě zrovna moc nemusejí, kvůli tomu, že jsem vychovanéj bílejma, mezi kterejma jsem celý život. Jsem vlastně celý život na hranici mezi nima.“

(Petr A., Terénní deník, 25. 1. 2018)

„Já se cítím jako normální fungující člověk, spousta lidí mě tak bere, nekoukají na mě jako na Romku, ale pak se najdou tací, kteří mě kvůli mému romství urážej [...], tím, že pracuji jako servírka, a moc Romů do restaurace, kde pracuju, nechodí, bojuju často s tím, že se pohybuju mezi romskou a gádžovskou povahou, v podstatě celý život nevím kam zapadnout.“

(Hana B., Terénní deník, 14. 11. 2017)

Informantka Nina C., má znatelný konflikt mezi tím k jaké straně se přiřadit. Rozhovor se odehrával v kutnohorském klubu v nočních hodinách, když kousek od nás došlo k neshodám mezi neromskými muži (Terénní deník, 2. 9. 2017).

„Já nejsem Romka, jen s Romama žiju¹³ [...], Jáj, no podívej, a vy bílí nám cikánům říkáte, že jsme špatný, a to oni se tu neumějí chovat, vidíš tu snad nějakýho cikána, že by se pral?.“

(Nina C., Terénní deník, 2. 9. 2017)

Na těchto příkladech je zřetelně vidět jak marginalizace funguje a jak ji vnímají sami marginalizovaní jedinci. Všichni tři výše zmínění informanti se nacházejí v rozdílných sociálních pozicích. Petr A., pracující Rom, vyrůstající mimo romskou komunitu u neromské rodiny, uvědomuje si romství, nehlásí se k němu. Hana B., pracující Romka, vyrůstající v romské rodině, která je částečně integrována a částečně separována od zbytku romské komunity v Kutné Hoře, uvědomuje si romství, hlásí se k němu. Nina C. nepracující žena žijící na ubytovně, kde ubytované tvoří z 80 - 90% Romové, jež má rozporuplný přístup ke svému romství (Terénní deník 2. 9. 2017).

2.3 Integrace

Mírnějším přístupem a novou možností v oblasti začleňování, který se dostal do popředí po asimilačním období, je integrace.

Integrace je velmi hojně užívaný termín nejen v odborné a vědecké sféře, ale také již na poli širší, laické veřejnosti. Nejčastěji se o integraci dozvídáme z médií, odborných publikací, strategických integračních plánů, prostřednictvím vzdělávacích institucí ve spojitosti se vzděláním, s integrací postižených osob, s integrací osob ohrožených sociálním vyloučením, s integrací osob ve znevýhodněné životní situaci či s integrací minoritních a etnických skupin žijících na území České republiky.

¹³ Tento postoj zdůrazňovala informantka Nina C. velmi důrazně a několikrát v průběhu večera (Nina C. 6, terénní deník, 2. 9. 2017).

Najít a specifikovat přesnou definici se může zdát obtížné, protože integrace se neobjevuje jen ve sféře sociální, ale je také součástí více oborů, jimiž jsou například ekonomika, matematika či psychologie. Existuje mnoho formulací a vymezení toho, co integrace je, spousta autorů vymezilo a popsal proces integrace a mnoho odborníků se integrací zabývalo. Jak tedy představit alespoň okrajově a v obecnější formě pojem integrace?

2.3.1 Termín integrace

Integrace znamená v širším a obecnějším slova smyslu proces slučování, spojení, sjednocení či splynutí. Jeho původem a základem je latinské *integrate*, ve významu sjednocovat či scelovat (Fiala 2015: 15).

2.3.2 Podstata a definice integrace

Obecně vzato je integrace proces, který slučuje heterogenní části do jednotného vzájemně funkčního celku (Navrátil 2003: 54).

Jandourek ve svém sociologickém slovníku definuje integraci následovně – „[...] znamená směr od nediferencovaného, relativně jednoduššího, k složitějšímu, diferencovanějšímu a zároveň hierarchicky integrovanému [...], to co se v průběhu vývoje diferencuje, je na vyšší úrovni pojato – integrováno – v novou jednotu“ (Jandourek 2007: 109). Tento autor definuje pojem integrovaná společnost jako „[...] taková společnost, ve které panuje shoda o vztazích mezi penězi, mocí, prestiží a schopnostech na jedné straně a jejich propojení se systémem soc. dělby práce na straně druhé“ (Jandourek 2007: 109).

Talcott Parsons vymezil ve své práci z roku 1971 čtyři integrační systémy společnosti, které jsou si navzájem velmi důležité a jejich funkčnost je podstatná pro

plnohodnotnou integrovanou společnost postavenou na reciproční interakci všech zúčastněných stran a jedinců¹⁴. Jsou to:

1. Demokratický a právní systém – podpora občanské integrace, být rovným občanem

2. Pracovní trh – podpora ekonomické integrace, mít ekonomickou funkci (práci)

3. Sociální stát – podpora sociální integrace, využívání sociálních služeb

4. Osobnostní systémy – podpora interpersonální integrace, sociální síť (rodina, přátelé), (Talcott Parsons 1971 in Navrátil 2003: 55-56).

Dle Eriksena integrace obvykle souvisí s účastí ve společných institucích a s udržováním skupinové identity. Integrovaní příslušníci menšiny by měli ovládat většinový jazyk, a měli by být schopni plnohodnotně žít ve vzájemném a oboustranném respektu spolu s většinou, přičemž si do jisté míry ponechávají své určité kulturní odlišnosti a zvyky. Tento proces by měl zajistit rovné příležitosti v oblasti právní, sociální, zdravotní, kulturní i ekonomické, a to nejen pro občany většiny, ale také pro občany národnostní menšiny (Eriksen 2008: 342).

V sociovědních oborech se setkáváme obzvláště s integrací menšin, s etnickou integrací, národnostní integrací, či se sociální integrací, pod níž spadá integrace osob se zdravotním postižením, integrace osob znevýhodněných životní situací a osob ohrožených sociálním vyloučením, žijících na kraji majoritní společnosti.

¹⁴ Talcott Parsons je americký sociolog a významný strukturální funkcionalista, jež zkoumal teorii jednání (afekt, sociální interakci, morálku, společnost [...]),(Jandourek 2007: 182).

2.3.3 Sociální integrace

Sociální integrace, je především proces začleňování člověka do každodenního pracovního a sociálního života většinové společnosti tak (Slowík 2012), aby se tento jedinec rovnocenně sžil s majoritní společností a byl akceptován ostatními členy dané společnosti (Jandourek 2007: 109). Významným aspektem je také právo jedince na rovnocenný život, sociální status, finanční soběstačnost a dostatečné vzdělání.

Ve sféře sociální je „integrace proces, v němž do kontaktu vstupují různorodé sociální, kulturní a etnické skupiny a jehož výsledkem má být taková společenská situace, ve které příslušníci těchto skupin mohou v kontextu své životní situace sociálně fungovat a podílet se na životě společnosti ve všech jeho aspektech“, (Navrátil 2003: 56). „Sociální integrace tedy znamená sjednocování, spojování v nový celek, kdy menšinové (minoritní) skupiny a společenská většina (majorita) rozvíjejí společenský systém [...]. Každý přitom nachází své místo ve společnosti [...]“ (Slowík 2012). Je zde podstatné vyvážené soužití jednotlivců, aktérů ze strany majority i minority, kteří tak tvoří harmonicky fungující systém společenských vazeb. Jde tedy o sjednocení životů těchto rozdílných skupin lidí a o začlenění znevýhodněných či etnický odlišných do běžného chodu společnosti.

Dlouhodobá a stálá integrace vlastní kulturní prvky integrovaných jedinců do značné části, i když třeba neúmyslně, naruší. Jelikož původní život jedinců je působením integrace přetransformován tak, aby spolu byly obě dvě strany – majorita a minorita – schopné smysluplně a bezproblémově žít. Dochází zde k jisté formě dobrovolné asimilace (Kašparová 2014: 53). Tudíž ve většině případů se integrovaný jedinec vzdá svých určitých kulturních prvků a přizpůsobí se životu většině – aniž by si toho byl vědom, či byl násilně nucen, nebo tyto kulturní prvky neprojevuje při

životě na veřejnosti a uskutečňuje je pouze v rámci domova a v rámci své komunity tak, aby život majority a minority byl plynulý a bezkonfliktní.

Porovnáme-li kupříkladu, aniž bychom chtěli stigmatizovat a zobecňovat romskou komunitu, plně integrované Romy s Romy, jež žijí v sociálním vyloučení, na periferii města či v ghettech, kteří stále nejsou začleněni, chybí jim v mnoha případech zaměstnání, vzdělání, znalost českého jazyka či jiné aspekty, zjistíme, že jsou mezi nimi zásadní rozdíly v životě, soužití a v komunikaci s majoritní společností. A jelikož „lidé se od dětství obracejí k druhým lidem jako k významnému prvku svého přirozeného prostředí“, (Carrithers 1992: 57 in Eriksen 2008: 57), souvisí s tímto samozřejmě také průběh socializace a podmínky, do kterých se daní jedinci narodili, v jakém kulturním a výchovném schématu následně vyrůstali, jak se enkulturovali¹⁵ na dané prostředí, jaké zvyky během života přejímali a také jak měli silnou vůli při snaze začlenit se mezi většinu.

V mém výzkumu je příkladem osoby se silnou vůlí, hlavní informantka Dana P. Dany rodina se do Kutné Hory přistěhovala ze slovenské obce Matysová, ležící v okrese Stará Ľubovňa, když jí bylo 5 let. Spolu s rodiči a osmi dalšími sourozenci se usadili v malém rodinném domku velmi blízko od centra města. Rodiče neuměli číst ani psát, matka mluvila a učila děti mluvit česky, zatímco otec se snažil o udržení romského jazyka. Dana tudíž mluví dobře oběma jazyky a taktéž se snaží o udržení romštiny v rodině.

¹⁵ Enkulturační proces je proces, při kterém si člověk již od narození osvojuje kulturu dané společnosti, do které se narodil. Probíhá vědomě (škola) či nevědomě během každodenních interakcí s okolním světem (Jandourek 2007: 73).

„To víš, ona ta romština, to už není jako dřív, dnes už ty děti moc mluvit nechtěj. Já doma mluvím na Jarušku, občas odpovídá romsky, ale nechce se jí. Nebo na druhýho syna, a ten ví, co mu říkám, a rozumí, ale už neodpoví romsky.“

(Dana P., Terénní deník, 12. 2. 2018)

Dana vychodila základní školu a poté studovala na učilišti v Sázavě. Své vzdělání se snažila převést i na rodiče, které učila jak se podepsat. Jak již bylo zmíněno výše, vše co dnes umí a kam se dokázala přes těžkou cestu dostat, vděčí svým učitelkám, které se jí bez předsudků k jejímu romství věnovaly a podporovaly ji. Jenže když byla Dana ve druhém ročníku, její rodiče onemocněli, a tak musela ukončit studium a začala se starat o všechny své sourozence. I přesto, že jí zůstalo jen základní vzdělání, si byla vždy schopna najít práci a zaopatřit tak svou rodinu. Části jejich výpovědí, prezentují její vysvětlení.

„Ono víš co, já teda celej život pracuju, ale když si to pak jiní Romové propočítaj, je pro ně lepší sedět doma na podpoře a mít o dva-tři tisíce víc, než by si někde tamhle vydělali.“

(Dana P., Terénní deník, 12. 2. 2018)

„Některejm se pracovat prostě nechce, to oni jdou tamhle zkusit pracovat, ale po pěti dnech zjistěj, že je to prostě nebaví a na tý podpoře je to pro ně jednodušší.“

(Dana P., Terénní deník, 12. 2. 2018)

V mládí, když už měla dvě děti, pracovala v místní firmě na oděvnictví, kde tehdy pracovalo spoustu místních žen, seznámila se tak s mnoha Neromy, se kterými dodnes udržuje pozitivní vztahy. Důkazem je pro mne blízká osoba, která mi tento

dlouhodobý vztah potvrdila (Terénní deník, 12. 2. 2018). Následně pracovala také jako sociální pracovnice pro romskou menšinu, jak jsem již zmínila výše, zde se už objevovaly problémy kvůli jejímu romství, i kvůli její soudržnosti s Romy, s nimiž v terénu pracovala (Terénní deník, 12. 2. 2018). Nyní Dana pracuje v nejmenované firmě ve městě Kolín.

Na pohled Dana působí integrovaným dojmem, ale i přesto žije nadále mezi romskou komunitou, momentálně bydlí na městské ubytovně, kterou obývají ze 70 - 80 % Romové. Je hrdá na to, že je Romka a i přes jisté překážky se snaží udržet/hledat zaměstnání – i když si je vědoma faktu, že na podpoře by to bylo snadnější (Dana P. terénní deník 12.2 2018).

2.3.4 Historie integrace Romů

V sedmdesátých letech minulého století, po asimilačním období, v rámci posílení sociálního státu, dochází ke změně sociálního kontextu Romů a tehdejší režim přichází s „konceptí společenské integrace“, jež je „založena na paternalistické¹⁶ politice s důrazem na výchovu, vzdělání a sociální zabezpečení Romů (Šotolová 2001 in Fónadová 2014: 24). Stát tak nabízí zabezpečení v plném rozsahu, které má změnit romské společenství. Romové jsou označeni jakožto zvláštní etnická skupina a v roce 1972 vychází usnesení vlády ČSSR č. 231 ze dne 24. srpna 1972, které schvaluje „koncepti společensko-kulturní integrace Romů“ a odvolává se předešlé vládní usnesení z let 1965 a 1967, jež zahrnovalo například likvidaci romských osad, rozptyl do českých krajů a podobně (Nečas 2002: 103).

¹⁶ Paternalismus je „opatření omezující svobodu jedinců s cílem lépe uspokojit jejich zájmy“, (Jandourek 2007: 183). Nadřízená mocenská strana rozhoduje o tom, co je pro podřízenou část společnosti nejvhodnější.

Tato koncepce sociální politiky čerpala z marxistické hypotézy, která předpokládala, že materiální a hmotné zajištění jedinců (Romů), ovlivní jejich mentalitu, zvyky, postoje či hodnoty. Výrobní síla a vztahy na výrobním poli se tak stávají determinantem společenských vazeb třídního systému (Víšek, 1999 in Fónadová 2014: 24).

Zdánlivá transformace etické politiky státu, jež byla stále ovlivňována komunistickým režimem, institucionální diferenciací a celonárodním hospodářstvím, sice zajistila romské komunitě pracovní pozice, materiální zajištění, vzdělání a jisté postavení v sociálním poli majoritní společnosti, ale i přesto ji nenechala proniknout do jádra společnosti. Snahy o zapojení samotných Romů k řešení jejich otázek, jež vyvinul Svaz Cikánů-Romů, po čtyřech letech fungování strana ukončila a vláda státu zde svým paternalistickým přístupem dala najevo své mocenské postavení (Holomek 1999: 301).

K řešení „cikánské otázky“ se kriticky vyjádřila v úvaze o „postavení Cikánů-Romů v Československu“, Charta 77, která poukazovala na neetické zákony a diskriminační přístupy k romské společnosti. Záměrem úvahy bylo veřejně poukázat na nekorektní zákony, předpisy a zacházení s romským obyvatelstvem, které v řadách mocenských struktur, po úpadku Svazu Cikánů- Romů, nemělo žádného romského zastupitele (Holomek 1999: 302).

Po revoluci 1989 v roce 1991 bylo pozitivní skutečností to, že Romové směli – poprvé od druhé světové války – zvolit při sčítání lidu romskou národnost a romský jazyk jako jazyk mateřský (Nečas 2002: 104). V důsledku svobody po revoluci mají Romové možnost na rozvoj své kultury, jazyka i romských iniciativ (Davidová 2001: 35). Vedle pozitiv má toto období i své negativní dopady. Jak bylo již zmíněno

v kapitole Romové, my a soužití, v těchto letech, po rozdělení ČSR, probíhal na území ČR zákon č. 40/1993 Sb. o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky (Nečas 2002: 116). Romy té doby ohrožoval diskriminační nárůst (skinheads), sociální propad a znatelné ekonomické problémy vzniklé se ztrátou státní sociální péče (Davidová 2001: 35). V roce 1997, pod nátlakem diskriminace, ekonomických problémů a rasových útoků¹⁷, je zaznamenána emigrace romských rodin, zejména do Kanady a Velké Británie (Nečas 2002: 120).

V roce 1999 se integrací romského obyvatelstva dle usnesení vlády č. 279/1999, která schválila „Návrh koncepce politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti“, rozumí: „plnohodnotné začlenění romské komunity do společnosti, při zachování většiny kulturních specifik a odlišností, které tuto komunitu charakterizují a které si přeje zachovávat, pokud tyto odlišnosti nejsou v rozporu se zákonem České republiky“ (Kašparová 2014: 54).

¹⁷ Příklady několika rasových útoků od roku 1991 do 1998, jsou dohledatelné v díle Ctibora Nečase, Romové v České republice včera a dnes, 2002, str. 118-119.

3 ROMOVÉ NA KUTNOHORSKU

3.1 Historie a současnost Romů na Kutnohorsku

První zmínky o Romech na kutnohorském území jsou dohledatelné v českých kronikách a datují se do roku 1481, v té době by jim tehdejší politické a sociální podmínky nedovolily usadit se, tudíž se zde jednalo spíše o zmínky o Romech žijících kočovným stylem života (Nečas 2002: 21). V roce 1578 varují kutnohorští radní kolínského zastupitele před pronikáním Romů a dalších škůdců žijících potulným způsobem (Novák 2000: 3-4). Mikuláš Dačický z Heslova uvedl k roku 1607 tento záznam: „Cikáni, tuláci, s dětmi a ženami, přibrali se do kláštera sedleckého (okolo 80 osob) s dovolením Valentina Šembeka, opata téhož kláštera. I běželi tam lidé od Hory Kutny i odjinud na lelky (divadla pověrečné) a hádání, zvláště ženské všetečné pohlaví, jako opice [...]“ (Nečas 2002: 25), pod svolením opata tak směli tehdejší Romové vykonávat romské divadlo a ženy měly povoleno věštit. Dále se Dačický zmínil o tulácích a cikánech, jež se v roce 1626 toulali po české zemi (Nečas 2002: 25-26).

Z devatenáctého století můžeme čerpat mnohá četnická prohlášení o Romech jako o kriminálních živlech, kteří stále pravidelně kočují napříč českou zemí. Ve dvacátém století v roce 1912 se, jak jsem se již zmínila v kapitole o segregaci, v obci Miletiny poblíž Kutné Hory částečně usadila romská kočovná rodina Procházků, která místo využívala jen jako zimní sídlo. Rodina byla následně během druhé světové války poslána do cikánského tábora v Letech u Písku, odkud se již pravděpodobně nevrátila (Novák 2000: 3-4). V rámci mého terénního výzkumu jsem obec navštívila, ale žádný památník připomínající rodinu Procházkových jsem v obci nenalezla (terénní deník, 5. 3. 2018).

Od roku 1927 probíhají, nejen v kutnohorské oblasti, opatření o potulných cikánech, vede se diskriminační soupiska všech Romů, jsou udělovány cikánské legitimace a kočovnické listy. Po druhé světové válce, v 50. letech, je zaznamenán velký nárůst slovenských Romů, kteří získávají práci zejména na farmách státních statků (Novák 2000: 3-4). K roku 1954 se evidují první zástupci z rozvětvených romských rodin s příjmením Čureja, Červeňák a Pompa ze Slovenska, kteří na území Kutné Hory přišli zejména z města Stará L'ubovňa a z jeho okolních vesnic, tyto příjmení jsou dodnes u kutnohorských Romů častá (Novák 2000: 3-4). Tyto rodiny se částečně usadily ve městě a částečně v okolních vesnicích - Třebešice, Neškaredice, Ovčáry (Člověk v tísni 2005: 64). V 60. až 80. letech je na Romy v Kutné Hoře, tak jako v celé České republice, uplatňována asimilační politika, kdy se někteří z Romů bezproblémově vmísili mezi majoritu (Novák 2000: 3-4). V 70. letech zde působí sociální kurátorka pro romskou problematiku, vzniká městská a okresní komise pro otázky romského obyvatelstva. V radách se řeší například vzdělávání romských dětí, organizování letních táborů či vznik pěveckých a tanečních souborů. V roce 1991 se k romské národnosti hlásilo pouze 193 občanů (Kučerová 2012).

V roce 1997 působí ve městě kurz pro ženy s nízkou sociokulturní úrovní a začínají zde vznikat komunitní centra (Novák 2000: 3-4). K datu 1. 1. 1998 se otevírá středisko Oblastní charity v Kutné Hoře, jež následně nabízí kurzy (nejen pro občany romského příslušenství, ale též pro občany české) pletení, vaření, čtení, psaní, volnočasové aktivity pro děti či občanské poradenství (Novák 2000: 3-4). Úřad práce se snaží vytvářet programy pro nezaměstnané, nabízí například veřejně prospěšné práce, uskutečňuje program „Orientace“, v rámci kterého nabízí kurzy pracovních schopností, návyků a etiky pro mladistvé bez kvalifikovaného zaměření – velké procento docházejících tvoří právě Romové (Novák 2000: 3-4). Téhož roku se otevírá

v blízkém městě Kolín romská střední škola sociální, jejíž součástí je internát, tato nová instituce má být nástrojem pro začlenění romských dětí do vzdělávacího systému – dojíždějí sem děti z různých českých měst (Novák 2000: 7-10) Mínusem této střední romské školy byly diskriminační předsudky z majoritní strany a fakt, že byla soukromá. I přesto se sem ovšem hlásily děti i ze sociálně slabších rodin, kterým pak bylo školné dotováno z různých nadací. Navzdory tomu tato škola po pár letech fungování svou funkci ukončila (Kaleja 2012)¹⁸.

V roce 2005 žilo dle odhadů na území Kutnohorska cca na 2000 etnických Romů (Člověk v tísní 2005: 64). Městské lokality s hustší koncentrací Romů byly v té době zejména ulice Čáslavská, která byla v roce 2005 považována za velmi problematickou – bývalé centrum Maják a Přístav, bývalá ubytovna U Myšáka na kutnohorském předměstí a ulice Sportovců (Člověk v tísní 2005: 65). Další Romy obydlený objekt se nacházel v ulici Pobřežní, velký dům s několika byty a menší zahradou byl obydlen pouze romskými obyvateli (Terénní deník – nezúčastněné pozorování). V nynější době jsou všechny tyto lokality zrušeny. Místo objektu v ulici Čáslavské se dnes staví sportovní hala, dům v Pobřežní ulici byl odkoupen, zrenovován - byty jsou pronajímány spíše neromským občanům a v městské ubytovně „U Myšáka“ došlo kvůli špatným hygienickým podmínkám a vysokým nájům k vystěhování jejích obyvatel již v roce 2010 (Esfer 2010), rekonstrukce tohoto objektu doposud nenastala, viz foto příloha č. 4 (Terénní deník 5. 2. 2018).

¹⁸ Více informací k romské střední škole sociální v článku od Pavla Kaleji (2012).

„U Myšáka bydlelo jen pár lidí, to nebyla bůhví jaká vyloučená oblast, spíš tam měli fakt bordel kolem toho, a pak je vystěhovali do Lorecký ubytovny, tak jako lidi z Neškaredic.“

(Petr A., Terénní deník, 13. 2. 2018)

Velmi problematickou oblastí byla obec Neškaredice, cca 2,5 kilometru od Kutné Hory (bližší informace v podkapitole 3.2 Neškaredice). Mezi Romy městskými, vesnickými a žijícími v odloučených objektech panovaly (i dodnes panují) nepřátelské vztahy (Člověk v tísní 2005: 66).

Výpověď informantky Kamily E., která tehdy žila v domě v Pobřežní ulici nedaleko od objektu Maják.

„No jo, Maják, tam tenkrát bydleli samí degeši, s těma sme se my slušný Romové nebavili, oni byli prostě špinavý, všude bordel, takhle bych já nežila.“

(Kamila E., 10. 9. 2017, Terénní deník)

A výpověď informantky Patricie F., která v roce 2016-2017 bydlela v kutnohorské ubytovně – rozpory mezi Romy probíhaly i v samotném jádru vyloučených objektů.

„My slušný Romové bydlíme tady v tý přední části, tam vzadu, tam bydlej degešové, a za těma já tam vůbec nechodím.“

(Patricie F., Terénní deník, 20. 5. 2017)

V roce 2011 se k romské národnosti hlásilo pouhých 52 Romů (Kučerová 2012)¹⁹. Téhož roku vytváří na Kutnohorsku Agentura pro sociální začleňování strategický plán sociálního začleňování, schválený radou města, který má do tří let zajistit lepší podmínky pro sociálně vyloučené (Agentura sociálního začleňování). Jde například o přípravnou třídu pro předškolní vzdělávání na základní škole Kamenná stezka, nízkoprahové a sociálně aktivizační služby nebo azylový dům pro matky s dětmi, jehož provoz měl být odstartován do roku 2015. Po ukončení činnosti Agentury sociálního začleňování v roce 2013 je na území města momentální situace výše zmíněných opatření následující - přípravná třída na Kamenné stezce funguje, ale aktuálně je ve třídě pouze jedno romské dítě, sociálně aktivizační a nízkoprahové služby fungují zejména za pomoci Oblastní Charity v Kutné Hoře – během terénní stáže v Centru Maják jsem zaznamenala účast romských dětí a mládeže cca 80 - 90% z příchozích, kteří sem dochází na volnočasové aktivity, v rámci čehož i navazují nové vztahy²⁰ a nejbližší dohledatelný azylový dům se nachází v Havlíčkově Brodě nebo v Pardubicích, na samotném území města nikoliv (Terénní deník 18. 2. 2018).

Centrum Maják má v historii města, jak sem již zmínila výše, také své postavení. Původně se jednalo o poměrně rozsáhlý objekt ve starém cukrovaru, který byl ve městě známý zejména kvůli obydlí romskými spoluobčany, vznikla tím tak sociálně vyloučená lokalita s byty IV. kategorie (Člověk v tísni 2005: 76). K Majáku patřila také ubytovna, ležící přímo naproti cukrovaru, s názvem Přístav, kam se dostávali rodiny v krizových situacích, či rodiny vystěhované kvůli soudnímu rozhodnutí (Člověk v tísni 2005: 76). V roce 2010 byl z důvodu prodeje cukrovaru Maják přesunut na místo Přístavu, tyto prostory byly ale následně určeny k demolici –

¹⁹ V roce 2001 se k romské národnosti hlásil totožný počet (Kučerová 2012).

²⁰ Centrum Maják je velice přínosný pro romské děti a mládež, vedle volnočasových aktivit (hry, PC, tvorba, výroba dekorací apod.), mají děti možnost doučování, výletů či výstav. Zapojení do těchto aktivit má na děti pozitivní dopady (Terénní deník prosinec 2016 – únor 2017).

důvodem byla stavba sportovní haly²¹ a až 150 klientů mělo tímto přijít o využívání sociálních služeb Majáku (Oblastní charita Kutná Hora). Poté byl Maják přesunut do Tylovy ulice do zrekonstruovaného tří patrového objektu, který nyní slouží jako centrum pro děti, mládež, rodiny a jedince do 25 let. Jsou zde poskytovány nízkoprahové služby, sociálně aktivizační služby a volnočasové služby. Rodiny z objektů Maják a Přístav byly přestěhovány do jiných bytů/ubytoven na území města (Oblastní charita Kutná Hora). Rozsáhlý objekt bývalého cukrovaru, který byl k prodeji již v roce 2010, byl odkoupen až letošního roku podnikatelem z Prahy za pouhých 5 miliónů korun (Kratochvílová 2018).

3.2 Neškaredice

Městská část Neškaredice, vzdálená necelé 3kilometry od Kutné Hory, byla po léta problematickou částí a zároveň na Kutnohorsku nejznámější oblastí sociálního vyloučení – v mnoha rodinách se vyskytovala závislost na sociálních dávkách, práce na černo, nízká sociální úroveň (Člověk v tísni 2005: 84). Romové zde žijící sem přicházeli po druhé světové válce, zejména ze Slovenska, z Podsadku - okres Stará Lubovňa. Jak již bylo zmíněno výše, v roce 2005 tvořili Romové více jak polovinu obyvatel – 100 přihlášených Romů, z toho značnou část tvořil jeden rozsáhlý rod, za kterým hojně migrovali příbuzní ze Slovenska (Člověk v tísni 2005: 84). Tento rod obýval starou kovárnu, v červenci 2005 zde bylo orientačně spočítáno až 76 osob, které tento starý objekt využívaly jako bydliště (Člověk v tísni 2005: 86). Aktuální fotografie kovárny zaznamenána během terénního výzkumu viz příloha č. 3.

²¹ Aktuálně v roce 2018 není sportovní hala po osmi letech trvání stále dokončena (Terénní deník 10. 3. 2018).

„Do kovárny tenkrát migrovalo strašně moc lidí, příbuzných ze Slovenska. Když sem dělal kopáče, tak jsme tam jezdili pro mladý kluky, 17 – 18 let, který s náma jezdili makat. Ale ta kovárna, ta byla v hrozném stavu, žádná kanalizace, elektrika, jen takový chlívký [...].“

(Petr A., Terénní deník, 13. 2. 2018)

V roce 2010 zde bylo při sčítání lidu evidováno 299 osob – z toho 160 sociálně vyloučených obyvatel, ze kterých jich 50 žilo v prostorách staré kovárny a zbytek koncentrovaně ve 13 domech, většina z nich v soukromém vlastnictví, avšak zatížená v mnoha případech exekucí (Esfc 2010).

Problematickou skutečností ve vesnici byla a je (týkalo se to i Romů, kteří zde žili dříve) chybějící kanalizace, jejíž zavedení se řeší posledních několik let, a měla být realizována ke konci roku 2017 (Starý 2016), aktuálně k březnu 2018 se zavedení kanalizace z důvodu nepodpory Operačního programu Životní prostředí 2014-2020 nerealizovalo (Neskaredice u nas 2018). Kromě kanalizace se Neškaredice potýkají se špatným stavem silnic, chodníků, dopravního označení či veřejného osvětlení, které kvůli starým elektrickým rozvodům neustále vypadá (CH-29, terénní deník, 10. 3. 2018). K 19. 2. 2018 byl tento stav projednáván na schůzi Osadního výboru Neškaredice za účasti starosty a místostarosty města Kutná Hora. Výsledek jednání je, že bude letošního roku opět zažádáno o dotaci od Operačního programu Životního prostředí 2014-2020 (Neskaredice u nas 2018).

Kovárna i většina domů obydlených Romy stávaly podél hlavní silnice vedoucí skrz vesnici, při průjezdu vesnicí bylo potřeba být ve větší pozornosti, spousta romských dětí si přímo na hlavní silnici hrávala (Terénní deník, nezúčastněné

pozorování). Některé z těchto domů byly v ucházejícím stavu a některé v havarijním – rozpadlá střecha, špatná statika, chybějící kanalizace (Esfcr 2010).

„To víš, tyhle ty cikánský domy nikdo chtít jen tak nebude, oprava by stála majlant, navíc tam minimálně v polovině domů nebudou elektrický rozvody ani kanalizace.“

(Petr A., Terénní deník, 13. 2. 2018)

V roce 2011 přišla soukromá společnost Carpias s novým projektem pro obnovu Neškaredic – obnova historických budov a statků za účelem využití v oblasti agroturistiky (Dvořák 2011). Součástí projektu je výstavba nových objektů, ve kterých by se měly provozovat například fitness služby či wellness. Údajně bylo jedním z dílčích cílů vytvořit tak nová pracovní místa, kde by mohli být zaměstnáni i romští obyvatelé Neškaredic. Byl tak vytvořen nátlak na vystěhovávání zde žijících Romů (Dvořák 2011). Současný stav Neškaredic, zjištěný během nezúčastněného pozorování, je následující – jeden z domů u hlavní silnice byl zbourán, bývalá kovárna a zbylé domy stojící podél silnice zůstávají neobydlené, v prozatím nedokončené rekonstrukci – viz foto příloha č. 3 (Terénní deník, nezúčastněné pozorování 10. 3. 2018). Ze všech původních romských rodin zde momentálně žijí pouze tři, které jsou podle slov informantky Jany Ch. *„velmi družní a poklidní“* (Jana CH., terénní deník 15. 1. 2018), zbylí Romové byli z domů, určených pro obnovu, přestěhováni do Kutné Hory – velká část z nich pravděpodobně do Lorecké ubytovny na periferii města (Petr A., terénní deník, 13. 2. 2018).

„No tenkrát je nastrkali z Neškaredic do Lorecký ubytovny, tolik lidí, no už jsou tam pomalu čtyři roky, a co teď s nima.“

(Petr A., Terénní deník, 13. 2. 2018)

3.3 Prostorové rozmístění Romů v Kutné Hoře

V rámci udržení anonymity není v této části bakalářské práce ani jeden z informantů označen pod krycím jménem, nenachází se zde ani datum terénního zápisu, z důvodu absolutní nedohledatelnosti – původ informací je označován následovně – (informant, terénní deník 2017/2018).

Současně žije několik Romů či romských rodin rozprostřeně po celém městě. Rodiny z rodinných domů, žijící mimo komunitu, jsou poměrně dobře integrované, některé rodiny vlastní domy v blízkosti centra města (Terénní deník – nezúčastněné pozorování). Několik dalších rodin bydlí v městských nájemních bytech (Esfer 2010), někteří i přímo v centru u hlavního náměstí (Terénní deník – nezúčastněné pozorování).

Kutnohorské ubytovny

Část Romů obývá městskou ubytovnu v Trebišovské ulici s kapacitou cca 40 obyvatel, zde jich žije asi polovina z ubytovaných, nájem zde činí 1.500 Kč + doplatek za každou osobu 1050 Kč (Rada města 2016). Jeden z mých informantů je s bydlením na této ubytovně poměrně spokojen, s více osobami z ubytovny nebyl rozhovor o spokojenosti uskutečněn (informant, terénní deník 2017/2018). Na ubytovně Okál ve Vítězné ulici s kapacitou cca 40 lidí, většinu z ubytovaných tvoří Romové, v mnoha případech jde o sociálně vyloučené rodiny s dětmi, podmínky zde zaleží na situaci, jaké rodiny spolu přijdou do styku, může docházet k rivalitě mezi rodinami (informant, terénní deník, 2017/2018). Nejproblematičtější lokalitou je v současnosti ubytovna v Lorecké ulici, která měla být roku 2012 uzavřena (Kalát 2012). Část ubytovaných zde tvoří Romové ohrožení sociálním vyloučením, v určitém úseku jsou ubytovány

ženy s dětmi, v dalších částích pak různorodé romské rodiny či jedinci (informant, terénní deník 2017/2018). Jisté procento ubytovaných tvoří Romové, jež byli vystěhováni z Neškaredic. Nedůslednost při sestěhovávání rozlišných rodin, které mezi sebou konfrontují například kvůli „degeštví“, vzala za své. Z důvodů různorodosti romských klanů, rodin, jedinců, dochází k mnoha konfliktům mezi rody, které zde společně odmítají žít i v jednom společném objektu (informant, terénní deník 2017/2018). Zadní dvůr ubytovny je od pohledu ve špatně udržovaném stavu – viditelné odpadky, poničený plot či posprejované zdi (Terénní deník – nezúčastněné pozorování). Pro Kutnou Horu a Romy zde žijící tak zůstává problematická situace v otázkách bydlení. Poté co byli Neškaredičtí Romové z vesnice vystěhováni do města, si město stále neví rady s jejich zařazením do běžného života. Problematické nahrává účast soukromých ubytoven s předražnými nájmy (informant, terénní deník 2017/2018).

3.4 Pracovní příležitosti

V Kutné Hoře vytvořilo město od roku 2012/2013 u městské policie pracovní pozici Asistent prevence kriminality, na jejíž místo nabírá občany z romské minority, kteří znají sociálně vyloučené lokality a lidi s nimi spjaté, podmínkou je trestní bezúhonnost a absolvované základní vzdělání (Česka televize 2012). Tato pozice znamená pro romské kutnohorské občany nové vyhlídky a lepší postavení v očích společnosti. Jejich úkolem je pomocí hlídek obcházet město a kontrolovat veřejný pořádek. Tím, že tito asistenti jsou Romové, ví jak k Romům přistupovat, jakým stylem s nimi jednat, jsou ze strany Romů mnohem lépe přijímáni a vzniká tím mnohem lepší oboustranná komunikace – dalo by se říci, že tito asistenti se stávají spojkou, či mezičlánkem v komunikaci mezi Romy a Neromy. Pozitivním faktorem je,

že jsou dennodenně vídáni na veřejných prostorech města, což by mohlo vzbuzovat v (nejen) majoritním obyvatelstvu kladné podvědomí o romské komunitě.

„Myslím si, že i pro Romy je tahle pozice mnohem lepší, určitě se necejtěj bejt tolik v ohrožení, když viděj v uniformě Roma a né Gádžeho.“

(Alois G., Terénní deník, 29. 1. 2018)

Od zavedení této pracovní pozice je zaznamenán nižší výjezd policejních hlídek (Kratochvílová 2016). Kromě toho zde funguje firma Eko Ano, která zaměstnává Romy, jež se následně starají o údržbu městské zeleně.

V nejčastějších případech jsem zaznamenala účast Romů při práci technických služeb – zametání odpadků, čištění ulic a parků – kdy pracovníky ze skupin tvořili z většího procenta právě Romové (Terénní deník, nezúčastněné pozorování). Dále jako dělníci při opravách veřejných prostor – například dlouhodobá oprava České ulice, několik dělníků bylo z romské komunity. Pět žen bylo zaznamenáno jako prodavačky na pokladně v nejmenovaných kutnohorských supermarketech. Ve čtyřech případech byly zaměstnány 3 ženy a 1 muž jako obsluha v restauračním zařízení v centru města (Terénní deník, nezúčastněné pozorování).

I přes jistou účast na trhu práce se někteří kutnohorští Romové potýkají se skrytou diskriminací kvůli svému romství a předsudkům ze strany většiny.

„Chtěla jsem jít pracovat do (nejmenovaná firma), přišla jsem na pohovor a už mi bylo jasné, že mě nevezmou, během toho pohovoru mi ani nedali šanci, abych je přesvědčila o tom, co umím [...], myslím si, že to bylo kvůli tomu, že jsem Romka.“

(Kamila E., Terénní deník, 14. 10. 2017)

3.5 Sociální služby poskytované na území města Kutná Hora

V této části přiblížím a představím sociální služby poskytované na území města Kutná Hora, poukáži tak na snahy města (organizací) o integraci a pomoc romské populaci.

Sociální služby jsou důležitým prvkem sociálního systému a života ve společnosti, protože zajišťují pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění a pomáhají široké škále uživatelů. V této části se v rámci tématu zacílím pouze na sociální služby poskytované osobám ohroženým sociálním vyloučením. Zmapuji tím tak možnosti, které mají nejen Romové, ale i další osoby žijící v Kutné Hoře, ocitnou-li se v sociální tísní, sociální nouzi či v jakémkoliv jiném stavu sociálního ohrožení. Součástí sociálních služeb je komunitní plánování, které zajišťuje dostupnost a úplnost sociálních služeb a každá specifická skupina uživatelů (senioři, handicapovaní aj.) má svého zástupce, který se následného plánování účastní. Komunitní plánování má zaručit, aby se lidé účastnili na rozpravě o životně důležitých věcech²².

3.6 Sociální služby zaměřené na osoby ohrožené sociálním vyloučením

Osobou ohroženou sociálním vyloučením se rozumí osoba, které je omezen přístup k základním faktorům života ve společnosti (zaměstnání, vzdělání, společenský život [...]), nebo je z různorodých důvodů diskriminovaná (národnost, barva pleti, lidé bez domova, drogově závislí [...]), a z důvodu kumulace sociálních problémů je tato osoba vyloučena na okraj většinové společnosti²³.

²²Odstavec zahrnuje zapsané informace z přednášek Sociální politiky města od Mgr. Tomáše Retky.

²³ Informace z přednášek Sociální politiky města od Mgr. Tomáše Retky.

Sociální služby se zaměřením na osoby ohrožené sociálním vyloučením si kladou za úkol zejména pomoci těmto lidem zpět se začleněním zpět do společnosti z hlediska životního, ekonomického či kulturního, přičemž fungují jako prevence před samotným vyloučením ze společnosti.

3.6.1 Centrum krizové intervence

Centrum krizové intervence v Kutné Hoře funguje jako tísňová linka telefonické krizové pomoci. Poskytuje pomocí proškolených odborníků odbornou psychologickou pomoc a podporu lidem v jakékoliv věkové kategorii. Nabízí následné udržení kontaktu a poskytnutí poradenství či psychoterapie (Komunitní plán KH 2015-2016: 47).

3.6.2 Alternace

Občanské sdružení Alternace nabízí resocializační programy pro děti a mládež, v rámci kterého vykonávají výchovná opatření a pořádají letní či víkendové pobyty z části se zaměřením na děti, jež mají zkušenost s trestní činností. Dále nabízejí preventivní zákony proti šikaně, řešení konfliktů ve školském prostředí, zooterapii či kurzy komunikačních a sociálních dovedností, na kterých se klienti připravují na budoucí zaměstnání a získávají vědomosti v oblasti rodinného a občanského práva (Komunitní plán KH 2015-2016: 57).

3.6.3 Oblastní charita

„Oblastní charita je humanitární zařízení římskokatolické církve založené za účelem poskytování pomoci člověku, který není schopen v daných podmínkách uspokojit své potřeby tělesné, psychické, sociální a duchovní tak, aby byla zachována jeho

důstojnost“, (Oblastní charita Kutná Hora). Středisko oblastní charity v Kutné Hoře patří k hlavním poskytovatelům sociálních a humanitárních služeb v této lokalitě.

Cílová skupina uživatelů těchto sociálních služeb je rozsáhlá, v základních skupinách jde o – děti sociálně i zdravotně znevýhodněné, rodiny s dětmi, lidi žijící v prostředí s nízkou sociokulturní úrovní a osoby sociálně vyloučené, o lidi, kteří potřebují pomoc při vstupu na pracovní trh (dlouhodobě nezaměstnaní), romské etnikum, seniory, zdravotně postižené dospělé, lidi bez domova a lidi v přechodné nebo dlouhodobé krizi (Oblastní charita Kutná Hora).

Se zaměřením na jedince ohrožené sociálním vyloučením jsou v následujících odstavcích popsána vybraná střediska Oblastní charity, která tyto specifické služby nabízejí.

Duhové atrium

Duhové atrium nabízí v dané lokalitě – nízkoprahové centrum, terénní programy, sociální rehabilitaci a noclehárnu pro muže. Nízkoprahové denní centrum poskytuje sociální služby všem lidem v nepříznivé životní situaci, v krizi, osobám bez domova, osobám žijícím v sociální exkluzi či osobám, které vedou rizikový způsob života.

Pracovníci daným jedincům nabízí pomoc v kontaktu s úřady, lékaři či s vyřízením osobních dokladů. Cílem je tedy uvést jedince zpět do běžného života ve společnosti (Komunitní plán KH 2015-2016: 49).

Středisko Racek

Středisko Racek je zaměřeno zejména na odborné sociální poradenství, kdy v nepříznivé sociální (krizové) situaci nejsou někteří jedinci schopni, pro nedostatek schopností nebo informací, tuto situaci sami řešit.

Uživatelům jsou poskytovány informace ve sféře sociální a právní. Cílem služby je podporovat klienty při řešení problému a pomocí dostatečné informovanosti rozvinout jejich kompetence a postupně je začlenit zpět do plnohodnotného života ve společnosti (Komunitní plán KH 2015-2016: 53).

Centrum Maják

Centrum Maják vzniklo za účelem vybudovat sociálně aktivizační zázemí pro rodiny s dětmi, přispět ke zlepšení úrovně vzdělanosti, sociálních interakcí mezi romskými komunitami, integrace sociálně vyloučených do společnosti, snížení nezaměstnanosti a podobně. Také slouží jako centrum pro rodiny s dětmi i pro samostatnou mládež. Poskytuje zde sociálně aktivizační služby, sociální i finanční poradenství, doučování, logopedii, besedy, volnočasové aktivity (keramika, malba na sklo, tvorba ozdob apod.) a podporu rodinám v sociálně tísnivé situaci.

4 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

Na základě nasbíraných vědomostí o romské komunitě během studia na Univerzitě v Pardubicích, se mi v terénu s informanty lépe nejen pracovalo, ale zejména i komunikovalo. Základní orientace v dějinách, jazyce, kulturních zvycích a částečně i v psychologii Romů, byla zcela důležitou součástí zúčastněného pozorování při uskutečňování výzkumu.

Výzkum prováděný téměř soustavně – zejména zásluhou možnosti nezúčastněného pozorování – mi přinesl mnoho informací z každodenních interakcí mezi Romy a Neromy. Bylo zajímavé být v roli výzkumníka, kterému nejde jen o skutečnosti spojené s nájmem, financemi či dávkami, ale zajímá se o vlastní názory, pocity i životy Romů. Tento fakt byl všemi informanty vřele oceněn. Bylo velice přínosné vyslechnout si životní příběhy, sledovat gestikulace, výrazy, tón hlasu, proniknout tak – jen částečně – do jejich životů, a vidět tak majoritní svět i z druhého pohledu, z pohledů Romů, jež vnímají svět rozdílněji než my Neromové. I když byl výzkum zaměřen zejména na historii v porovnání se současností a zkušenostmi informantů se začleňováním, orientovala jsem některé své rozhovory i směrem do minulosti (dětství) zkoumaných informantů – nejvíce u Dany P. a informanta Petra A.

Bylo důležité vnímat vlastní postavení vůči romské společnosti, uvědomuji si skutečnost, že výzkum mohl v leckterých případech inklinovat k romantizujícímu pojetí Romů. Pozice v roli člověka co se zajímá o Romy, s určitou mírou pochopení a empatie, mě v mnohých případech vedla do rozporuplných postaveních – během výzkumu jsem zjistila zajímavou skutečnost, kterou sem si před začátkem výzkumu neuvědomovala – a to, že marginalizovaným až diskriminovaným se částečně stává i Nerom zajímající se o Romy, romskou kulturu či jazyk, vidící Romy v jiném, než jen v

negativním světle. Za dva roky jsem posbírala nespočet reakcí na můj zájem o romskou minoritu. V malém procentu byly reakce kladné, ve větším procentu (bohužel) negativní. Ve snaze komunikovat s Neromy o Romech z trochu jiného pohledu, jsem si v mnoha případech ověřila, jak vážná je stigmatizace pod slovem „Rom“, a jak podstatné dopady to na romské obyvatelstvo má – takováto stigmatizace může vést kvůli strachu z diskriminace až k ztrátě identity, a k zapření vlastního romství, kdy se samotní Romové k romskému původu nejen nehlásí, ale podstatně svůj původ zapírají. Jedinci se pak stávají marginalizováni nejen v majoritní společnosti, ale taktéž v rámci své vlastní identity. Příkladem je rozporuplný postoj mezi romstvím a neromstvím u informantky Niny C., jejíž případ byl popsán v podkapitole 2. 2. 5 Marginalizace.

Před rozborem výzkumných otázek, je podstatné dodat, že zjištěné informace, vedoucí k cíli výzkumu, byly nasbírány zásluhou devíti romských informantů. Práce tudíž vyplývá z individuálních názorů devíti romských jedinců, nikoliv celého romského společenství. Jejich náhled na problematiku, ideje, životní situace a myšlení nelze aplikovat na ostatní romské jedince žijící na území Kutnohorska.

Výzkumná otázka č. 1: Jak město Kutná Hora přistupuje k integraci Romů?

Z výzkumu bylo zjištěno, že postavení města Kutná Hora k romskému obyvatelstvu, je v mnoha ohledech ve stylu „sliby chyby“. V kapitole 3 Romové na Kutnohorsku, byla nastíněna historie i současná situace Romů, se zaměřením na oblast bydlení a práce. V posledních 10 letech proběhlo několik „znovuzrozujičích“ projektů na obnovu objektů, z kterých byli Romové za tímto účelem vystěhováni, v mnoha případech skončili vystěhovaní Romové na kutnohorských ubytovnách, kde se v rámci rozptylu, střetlo i několik rodin, mezi kterými nepanují zvlášť vřelé vztahy. Dochází tak ke

konfliktům nejen Romů s okolním světem, ale i mezi Romy samotnými. Ze zjištěných dat vyplývá, že většina výše zmíněných projektů nebyla doposud uskutečněna, a značná část objektů je i po několika letech v nedotčeném stavu. Příkladem je taktéž slibovaný azylový dům pro matky s dětmi, jehož stavba se k nynějšímu roku stále neuskutečnila. Bludný kruh sociálního vyloučení je zde těmito skutečnostmi (ať už vědomě či nevědomě) podporován. Přínosnou snahou města je pracovní pozice asistenta prevence kriminality, která ale nezaměstnanost kutnohorských Romů nijak zvláště nesníží, mínusem je zde nízký počet pracovních pozic. Vhodným prostředkem by tak mělo být rozšíření pracovních pozic, či vytváření vhodných pracovních podmínek. Kladnou stránkou města jsou fungující neziskové organizace - zejména centra pro volnočasové aktivity dětí, byly ve výzkumu vyhodnoceny jako velmi prospěšné.

Výzkumná otázka č. 2: Jak jsou snahy města reflektovány samotnými Romy?

Snahy ze strany města o integraci Romů, byly u informantů vnímány rozdílně, v závislosti na prostředí, pohlaví, věku a životních zkušenostech. Při analýze nasbíraných dat z rozhovorů s informanty, jsem zjistila skutečnost, zahrnující rozporuplné postavení Romů v závislosti na životě v komunitě či mimo ní. V tomto případě se jedinci, na něž integrace působí více, než na jedince žijící v komunitě, ocitají na hranici mezi romským a neromským světem.

Více integrovaní jedinci vnímají své postavení rozpolceně, uvědomují si určitou pozici v majoritním společenství – například Dana P., Petr A., Hana B., Kristian H., ale zároveň se ocitají na hranici mezi romským a neromským světem. Tudíž i když jsou zdánlivě integrováni, vnitřně prožívají dennodenní boje s otázkami typu „kdo jsem a kam patřím?“, problémem je nepřijetí ze strany jedinců z majoritního

společenství, následný strach ze ztráty přízně romské komunity, a pocit nižšího postavení, který je způsoben stigmatizací romství. Přičemž stigmatizace, pod níž se slovo Rom chápe v mnoha případech negativně, s integrací úzce souvisí.

Méně integrovaní jedinci, žijící spíše v romské komunitě – například Laura D., Kamila E., Patricie F., přistupují k problému zcela odlišně. Tito informanti jsou si zcela vědomi svého romství, a svého postavení v kutnohorské společnosti – až na informantku Ninu C. Život žijí zejména v rámci své komunity, a i když se potýkají s diskriminací v rámci majority, své postavení v majoritní společnosti neřeší tak závažně, jako jedinci, jež se ocitají na hranici mezi Romy a Neromy.

Všichni informanti se shodli na pozitivní stránce integrace v Kutné Hoře – a to na možnosti pracovat jako asistent prevence kriminality, což u Romů evokuje pocit jisté důležitosti. Kritika ze strany informantů byla vznesena zejména na diskriminaci v zaměstnání, i po mnoha snahách nebyli někteří informanti přijati na určité pozice kvůli svému romství. V dalších případech i na diskriminaci ve školství – přesouvání dětí na praktickou školu, následně pak na pocit vlastní odlišnosti v každodenních situacích.

5 ZÁVĚR

Bakalářská práce s názvem „Integrace Romů v malém středočeském městě a jeho okolí“, měla za cíl odpovědět pomocí výzkumu na dvě výzkumné otázky, a to „Jak přistupuje město Kutná Hora k integraci Romů?“, a „Jak jsou snahy města reflektovány samotnými Romy?“. Tímto závěrem bych ráda shrnula, jak jsem daných odpovědí, popsaných v kapitole 4 Interpretace, docílila.

V začátku práce jsem představila použitou metodologii, jež je základním pilířem celého výzkumu. Shrnula jsem zde nezbytné okolnosti, jako je například sběr dat, popis terénu a informantů, získávání kontaktů, etické aspekty či následná analýza nasbíraných dat.

V druhé kapitole jsem z počátku představila klíčové informace týkající se historie Romů na našem území. V této části jsem popsala - pro lepší uchopení tématu - možnosti v začleňování se do společnosti, jako je například asimilace, segregace či integrace. Do těchto možností jsem následně ukotvila historické události, jež v rámci začleňování ovlivňovaly Romy na našem území, přičemž nedílnou součástí bylo vyobrazení osobních výpovědí mých informantů.

V kapitole třetí jsem zmínila historické události o Romech na Kutnohorsku. Dále jsem se zabývala životem Romů v Kutné Hoře po novém tisíciletí, se zaměřením na prostorové osídlení v Kutné Hoře, zejména na proměnlivost způsobenou vystěhováváním Romů za posledních pár let v komparaci se současnou situací. Porovnávala jsem dlouhodobě plánované projekty města se současností, zjistila pracovní příležitosti, aktuální stav městské části Neškaredice, současné prostorové rozmístění a pracovní zkušenosti mých respondentů. Celá práce byla doplněna o nasbíraná data a

rozhovory z terénního výzkumu. V poslední řadě, v kapitole 4 Interpretace, jsem shrnula nasbírané informace z výzkumu, a pomocí analýzy, jsem odpověděla na mé výše zmíněné výzkumné otázky.

Celý výzkum byl prováděn v oblasti, kde jsem vzájemné soužití romských obyvatel s majoritou, mohla sledovat téměř celý život. Záměrem bylo přiblížit danou lokalitu, kde i v takto kulturně rozvinutém městě, jsou Romové v mnoha případech stavěni na okraj majoritní společnosti.

Zdroje

Agentura pro sociální začleňování. 2018. *Lokální partnerství Kutná Hora*. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/lokalni-partnerstvi-kutna-hora>. [15. 2. 2018].

Bittnerová, D., D. Doubek, M. Levínská 2015. *Pomoc a pořádek. Kulturní modely v pomáhajících profesích*. Praha: UK FF

Bourdieu P. (1979) 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge (MA): Harvard university press.

Bourdieu P. (1997) 2000. *Pascalian meditations*. Stanford: Stanford university press

Bourdieu, P. 1986. The Forms of Capital. In *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Ed. J. E. Richardson. New York: Greenwood

Česká televize. 2012. *Asistenti prevence kriminality vyjdou do ulic dalších měst*. Česká televize. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/1160694-asistenti-prevence-kriminality-vyjdou-do-ulic-dalsich-mest>. [20. 1. 2018]

Člověk v tísní. 2005. *Analýza situace romských sociálně vyloučených enkláv ve středočeském kraji*. Praha: Člověk v tísní [PDF]. Dostupné z: http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_33_1.pdf. [29. 11. 2017]

Davidová, E. 2001. *Romové a česká společnost, hledání domova, porozumění a vzájemného soužití*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky.

Dvořák O. 2011. Velkolepý projekt má proměnit celé Neškaredice. *Kutnohorský deník*. Dostupné z: <https://kutnohorsky.denik.cz/podnikani/khneskaredicerevitalizace20110309.html>. [28. 2. 2018]

Eriksen, T. H. 2008. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál.

Esfcr. 2010. *Prostorová charakteristika sociálního vyloučení v Kutné Hoře*. Evropský sociální fond České republiky. Dostupné z: <https://www.esfcr.cz/file/9578?lang=1>. [17. 2. 2018].

Fiala, V. 2015 *Od integrace k inkluzi. Případová studie základní školy*. Brno 2015: FF MU

Fonádová, L. 2014. *Nenechali se vyloučit. Sociální vzestupy Romů v české společnosti*. Brno: MU

Frištenská, H., P. Víšek. 2002. *O Romech (na co jste se báli zeptat)*. Praha: Vzdělávací centrum pro veřejnou správu ČR, o.p.s.

Geist, B. 1992. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria publishing

Haišman, T. 1999. *Romové v Československu v letech 1945-1967. Vývoj institucionálního zájmu a jeho dopady*. In *Romové v České republice, 1945-1998*. Praha: Socioklub. s 137-183

Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum – základní metody a aplikace*. Praha: Portál

- Holomek, K. 1999. *Vývoj romských reprezentací po roce 1989 a minoritní mocenská politika ve vztahu k Romům*. Praha: Socioklub in Socioklub. 1999. *Romové v České republice 1945 – 1998*. Praha: Socioklub
- Hübschmannová, M. 1976. *K jazykové situaci Romů v ČSSR*. Slovo a slovesnost
- Hübschmannová, M. 2005. *Po židoch Cigáni I. díl. Svědectví Romů ze Slovenska 1939 – 1945*. Praha: Triáda
- Hübschmannová, M. 1993. *Šaj pes dovakeras*. Olomouc. Univerzita Palackého v Olomouci. 1993.
- Jandourek, J. 2007. *Sociologický slovník*. Praha: Portál.
- Kalát, J. 2012. Kutná Hora brzy přijde o dvě ubytovny pro sociálně slabé. Kutnohorský deník. Dostupné z: https://kutnohorsky.denik.cz/zpravy_region/kutna-hora-brzy-prijde-o-dve-ubytovny-pro-socialne-slabe-20120719.html. [19. 2. 2018]
- Kaleja, P. 2012. *Škola pro Romy*. Dostupné z: <https://www.shekel.cz/23083/skola-pro-romy>. [10. 1. 2018].
- Kašparová, I. 2014. *Politika romství, romská politika*. Praha – Brno: Slon
- Oblastní charita Kutná Hora. 2018. *Projekt „Nový Maják“*. Dostupné z: <http://kh.charita.cz/nase-strediska/centrum-majak/novy-majak/>. [21. 1. 2018]
- Komunitní plán města Kutná Hora. 2015 – 2016. *Katalog sociálních a souvisejících služeb 2015 – 2016*. Dostupné z: <http://mu.kutnahora.cz/file/321/download/>. [9. 2. 2018].
- Kratochvílová, H. 2016. Asistentů prevence kriminality na přes rok přibude. Kutnohorský deník. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/1160694-asistenti-prevence-kriminality-vyjdou-do-ulic-dalsich-mest>. [18. 2. 2018]
- Kratochvílová, H. 2018. *Přiklepnuto! Tellerův pivovar konečně prodán*. Dostupné z: https://kutnohorsky.denik.cz/zpravy_region/priklepnuto-telleruv-cukrovar-konecne-prodan-20180205.html. [18. 3. 2018]
- Kučerová, I. 2012. *Sčítání Romů 2011: v okrese žije dvaapadesát Romů*. Kutnohorský deník. Dostupné z: https://kutnohorsky.denik.cz/zpravy_region/kh-scitani20120209.html. [21. 1. 2018.]
- Lacková, E. 1997. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Praha: Triáda.
- Lacková, E. 1997. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Praha: Triáda.
- Navrátil, P. 2003. *Integrace (Romů) v kontextu životních situací: konceptualizace*. Brno: MU. Sborník prací fakulty sociálních studií v Brně. 2003. *Otázky sociální inkluze romské komunity*. Brno: MU
- Nečas, C. 1997. *Historický kalendář, dějiny českých Romů v datech*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Nečas, C. 1993. *Nemůžeme zapomenout – Našti bisteras*. Olomouc: PdF
- Nečas, C. 1988. *Pronásledování Cikánů v období Slovenského státu*. Slovenský národopis.

- Nečas, C. 2002. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Neskaredice u nas. 2018. *Zápis č. 1/18 ze schůze OvN, konané dne 19. 2. 2018*. Dostupné z: <http://neskaredice.unas.cz/>. [10. 3. 2018]
- Novák, P. 2000. *Městské zastupitelstvo Kutná Hora: časopis Krásné město*.
- Parsons, T. 1971. *The System of Modern Societies*. New Jersey: Prentice - Hall
- Pírková, A. 2009. *Integrace Romů do společnosti*. Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
- Rada města. 2016. *Rada města přijala své zasedání ze dne 13. dubna 2016*. MU Kutná Hora. Dostupné z: <http://mu.kutnahora.cz/mu/13-dubna-2016-1>. [26. 2. 2018]
- Růžička, M., P. Vašát. 2011. *Základní koncepty Pierra Bourdieu: pole – kapitál – habitus*. Antropowebzin 2/2011. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/zakladni-koncepty-pierra-bourdieu-pole-kapital-habitus>
- Samková, K. 2011. *Romská otázka*. Praha: Blinkr.
- Sirovátka, T. 2003. *Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi*. Brno: MU in Sborník fakulty sociálních studií. 2003. *Otázky sociální inkluze Romské komunity*. Brno: MU
- Slowík, J. 2012. *Speciální pedagogika: integrace a inkluze*. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/S/16169/specialni-pedagogika-integrace-a-inkluze.html/>. [18. 2. 2018]
- Šotolová, E. 2013. *Vzdělávání Romů*. Praha: UK. Karolinum.
- Starý, M. 2016. *V Perštejnici a Neškaredicích bude kanalizace i vodovod*. Obzory Kutnohorská. Dostupné z: <https://www.obzorykutnohorská.cz/clanek-v-perstejnici-a-neskaredicich-bude-kanalizace-i-vodovod>. [10. 3. 2018]
- Temelová, J., L. Sýkora. 2005. *Podmínky, příčiny, mechanismy a důsledky segregace*. *Web natur cuni*. Dostupné z: <https://web.natur.cuni.cz/segregace/images/stories/dokumenty/kapitola5.pdf> [online]. [28. 12. 2017]
- Toušek, L. 2007. *Sociální vyloučení a prostorová segregace*. *Antropowebzin 2-3/2007*. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/socialni-vyloucení-a-prostorova-segregace> [online]. [28. 12. 2017].
- Víšek, P. 1999. „*Program integrace – řešení problematiky romských obyvatel v období 1970 až 1989*“, in Fonádová, L. 2014. *Nenechali se vyloučit. Sociální vzestupy Romů v české společnosti*. Brno: MU

Seznam příloh

Příloha č. 1: Online kladené otázky informantce Patricii F.

Příloha č. 2: Potvrzení o uveřejnění jména

Příloha č. 3: Fotografie staré kovárny

Příloha č. 4: Fotografie bývalé ubytovny „U Myšáka“

Příloha č. 1: Online kladené otázky informantce Patricií F.

Tento dotazník byl vytvořen pouze pro informantku Patricií F., která se odstěhovala z Kutné Hory před začátkem výzkumu. Vyplnění dotazníku probíhalo online.

Zde uvádím krátkou ukázkou:

a) Jak dlouho zde žiješ?

Od narození.

b) Jak jsi se sem ty/tvá rodina přistěhovala, a odkud?

Babička přišla do CZ/KH ze Slovenska.

c) Žijete dlouhodobě na jednom místě, nebo se často stěhujete?

Ted' ano. Ale často sme se s rodiči stěhovali.

d) Měli jste/máte problém sehnat stálé bydlení?

Ano máme problém sehnat stálé bydlení, páč málo kam chtějí Romové.

f) Bylo pro Vás problematické jednání s úřady / školou?

Problémy s úřady ani se školou sem neměla, akorát sem pak ze základky, šla kvůli šikaně na praktickou, ale pokud se to týká jiných Romů, tak si sem jistá že jich bylo dost.

Příloha č. 2: Potvrzení o uveřejnění jména

Potvrzení o zveřejnění jména v bakalářské práci

Já, níže podepsán/podepsána

....., potvrzuji, že jsem byl/a obeznámen/a s podmínkami, podstatou a tématem bakalářské práce s názvem „*Integrace Romů v malém středočeském městě a jeho okolí*“ od Žanety Dvořákové.

Dále potvrzuji, že svým podpisem udávám souhlas k zveřejnění mého jména a výpovědí, které budou použity v bakalářské práci.

V Kutné Hoře dne

Podpis informanta

Příloha č. 3 – fotografie staré kovárny

Obrázek č. 1, stará kovárna v Neškaredicích, Žaneta Dvořáková, 19. 3. 2018

Příloha č. 4 – fotografie bývalé ubytovny „U Myšáka“

Obrázek č. 2, bývalá ubytovna „U Myšáka“ v Kutné Hoře, Žaneta Dvořáková, 19.

3. 2018